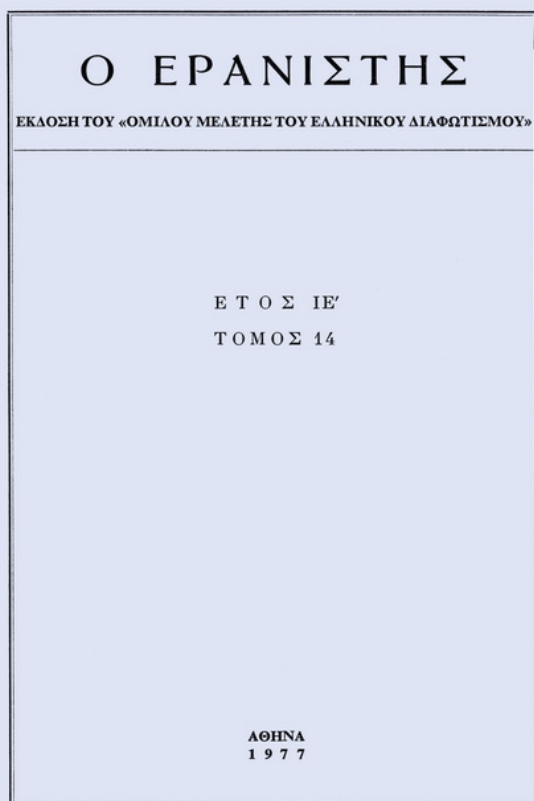

The Gleaner

Vol 14 (1977)

Ελληνικά διαβήματα στον Βοναπάρτη. Η περίπτωση του Γεωργίου Παλατίνου

Όλγα Κατσιαρδή

doi: [10.12681/er.367](https://doi.org/10.12681/er.367)

To cite this article:

Κατσιαρδή Ό. (1977). Ελληνικά διαβήματα στον Βοναπάρτη. Η περίπτωση του Γεωργίου Παλατίνου. *The Gleaner*, 14, 36–68. <https://doi.org/10.12681/er.367>

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΑΒΗΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΒΟΝΑΠΑΡΤΗ

‘Η περίπτωση τοῦ Γεωργίου Παλατινίου

‘Η Γαλλική ‘Επανάσταση βρίσκει τοὺς ‘Ελληνες ἐπαναστατημένους στὸ πλευρὸ τῶν Ρώσων· ἡ πρώτη περίοδός της συμπίπτει μὲ τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ δεύτερου Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1789-1792). ‘Η ἀποτυχία τοῦ ἐγγχειρήματος τῆς Αἰκατερίνης Β’ καὶ ἡ διάψευση, γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, τῶν ἐλπίδων νὰ ἀπελευθερωθεῖ τὸ γένος μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ρώσων δημιουργεῖ κατάλληλο κλίμα γιὰ τὴν παραδοχὴ τῶν φιλελεύθερων ἐπαναστατικῶν κηρυγμάτων γιὰ ἰσότητα, ἐλευθερία καὶ ἀδελφосύνη. ‘Η διδασκαλία τοῦ Διαφωτισμοῦ εἶχε προετοιμάσει, ὡς ἓνα βαθμὸ, τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῶν γαλλικῶν ἰδεῶν. Παράλληλα, ὅμως, ἡ ἐναντίωση τῆς Αἰκατερίνης Β’ πρὸς τὴ Γαλλικὴ ‘Επανάσταση ἀναστέλλει ἢ καθιστᾷ ἐχθρική τὴ στάση ὀρισμένων στρωμάτων τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας (Πατριαρχεῖο, Φαναριῶτες), πού, ὡς τότε, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸ παράδειγμά της μετεῖχαν ἢ κρατοῦσαν στάση ἀνεκτικὴ ἀπέναντι στὰ κηρύγματα τοῦ Διαφωτισμοῦ. ‘Η γαλλικὴ ἐπίδραση γίνεται μεγαλύτερη μετὰ τὶς νίκες τῆς ‘Επαναστάσεως στὴν Εὐρώπη, ἀπὸ τὰ 1792 καὶ ἐξῆς. ‘Η ἐκστρατεία, ὅμως, τοῦ Βοναπάρτη στὴν ‘Ιταλία καὶ οἱ νικηφόρες προελάσεις του, στὰ 1796-1797, εἶναι ἐκεῖνα πού ταράζουν περισσότερο τοὺς ‘Ελληνες.

Οἱ φῆμες γιὰ τὶς ἐπιτυχίες του φθάνουν ἢ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη στὸν ‘Ελλαδικὸ χῶρο καὶ συντελοῦν, ὥστε οἱ ‘Ελληνες νὰ βλέπουν στὸ πρόσωπό του τὸν νέο σωτήρα τους. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ἡ ἀντίφαση, πού ὑπάρχει μεταξὺ τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς, τοῦ Διευθυντηρίου καὶ τοῦ Βοναπάρτη, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καὶ τῶν πόθων τῶν ‘Ελλήνων ἀπὸ τὸ ἄλλο¹. Τὸ σχέδιο τοῦ Βοναπάρτη γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση

1. Γιὰ τὶς σχέσεις Βοναπάρτη καὶ ‘Ελλήνων τὴν ἐποχὴ αὐτὴ βλ. L. Belloc, *Bonaparte et les Grecs*, Παρίσι 1826· C. Rados, *Napoléon Ier et la Grèce*, ‘Αθήνα 1921· Κ. Ράδος, *Βιβλιογραφικὰ ψιχία. Σχέσεις Ναπολέοντος πρὸς τὴν ‘Ελλάδα*, «ΔΙΕΕ»

(Νέα σειρὰ) Α’, 1928, σ. 148 - 152· Κ. Καροφύλας, ‘Ο *Ναπολέον καὶ ἡ ‘Ελλάς*, «‘Ημερολόγιον τῆς Μεγάλης ‘Ελλάδος» 1928, σ. 339 - 360· J. Savant, *Napoléon et la libération de la Grèce*, “L’ Hellénisme Contemporain”, Δ’ 1950, σ. 320 - 321. Γιὰ

τῶν ἐλληνικῶν περιοχῶν ἐντάσσεται στὰ πλαίσια τῆς γαλλικῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς πρὸς τὴν Ἀνατολή. Στὸ διάστημα 1792-1797 ἡ Τουρκία κράτησε μιὰ οὐδέτερη στάση ἀπέναντι στοὺς ἀγῶνες τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐνῶ ἀπὸ τὸ 1795 ἀναγνώρισε τυπικὰ τὴν Ἐπανάσταση. Ἀλλὰ ἡ ἐκστρατεία στὴν Ἰταλία καὶ κυρίως ἡ πτώση τῆς Βενετίας προσανατολίζουν σαφέστερα τὴν ἀνατολική πολιτική τοῦ Βοναπάρτη, ποὺ κύριος στόχος του εἶναι νὰ πλήξει τὴν ἐμπορική δύναμη τῆς μεγάλης ἀντιπάλου του Ἀγγλίας. Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα προχωρεῖ καὶ στὴν κατάληψη τῶν Ἰόνιων νησιῶν, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1797². Γράφοντας πρὸς τὸν Ταλλεϋράνδο, στίς 16 Αὐγούστου 1797, προβλέπει τὴν κατάρρευση τοῦ Τουρκικοῦ κράτους καὶ προτείνει ἢ τὴν στοιχειώδη ὑποστήριξή του ἢ τὴ συμμετοχὴ τῆς Γαλλίας στὰ ὀφέλη τῆς πτώσεως³. Σ' ἀπάντησή ὁ Ταλλεϋράνδος τοῦ γράφει ὅτι τὸ Διευθυντήριο ἐνέκρινε τὴν κατάληψη Ζακύνθου, Κεφαλληνίας καὶ Κερκύρας. “Et du reste”, συνεχίζει, “rien n'est plus important que de nous mettre en bon pied avec l' Albanie, la Grèce, la Macédoine et autres provinces de l'Empire Ture d'Europe”⁴.

Ἀλλὰ στὸ πρῶτο στάδιο τῆς πορείας του πρὸς τὴν Ἀνατολὴ ὁ Βοναπάρτης δὲν θὰ διστάσει νὰ συγκαλύψει τίς κατακτητικὲς του προσπάθειες μὲ κηρύγματα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἐλληνικῶν περιοχῶν⁵.

τὴν πολιτική τοῦ Διευθυντηρίου πρὸς τοὺς Ἕλληνες βλ. τίς εἰδικὲς μελέτες τοῦ Sp. Pappas, *Le Directoire et les Grecs*, ἀνέτ. ἀπὸ τὴ “Revue de la France Moderne”, 1900· *La France et la Grèce à l' époque du Directoire*, Ἀθ. 1907· *La politique Grecque du Directoire*, “L' Hellénisme Contemporain” Α', 1947, σ.238-253.

2. Γιὰ τὴν ἀνατολική πολιτική τοῦ Βοναπάρτη στὰ χρόνια αὐτὰ βλ. M.S. Anderson, *The Eastern Question 1774-1923*, Λονδίνο 1966, σ. 23 - 24· St. Shaw, *Between Old and New. The Ottoman Empire under Selim III 1789-1807*, Καίμπριτζ 1971, σ. 247-256. Γιὰ τίς σχέσεις τοῦ ζητήματος ἀναφορικὰ μὲ τὸ ἐλληνικὸ πρόβλημα βλ. Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τ. Α', *Τουρκοκρα-*

τία 1669-1812, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 607· Sp. Pappas, *La politique grecque*, ὅ.π., σ. 239-240.

3. *Correspondance de Napoléon Ier publiée par l'ordre de l'Empereur Napoléon III*, Γ' Παρίσι 1859, σελ. 236, ἀρ. 2106 (πβ. καὶ ἀρ. 2103 καὶ 2104)· Γ. Μαυρογιάννης, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων Νήσων ἀρχομένη τῇ 1797 καὶ λήγουσα τῇ 1815*, τ. Α', Ἀθ. 1889, σ. 64.

4. Sp. Pappas, *La politique grecque*, ὅ.π., σ. 239 - 240.

5. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέοντας στίς Ἀναμνήσεις ποὺ ἔγραψε αἰχμάλωτος στὴν Ἀγία Ἐλένη σημειώνει στίς 10 - 12 Μαρτίου 1816: “La Grèce attend un libérateur... ce serait une belle couronne de gloire!... Il inscrira son nom à jamais avec ceux d’

Στην πίστη για την πραγμάτωση αὐτῶν τῶν υποσχέσεων ἐντάσσονται καὶ οἱ ἀπόπειρες τῶν Ἑλλήνων νὰ ἔλθουν σ' ἐπαφὴ μαζί του γιὰ νὰ ζητήσουν τὴ βοήθειά του.

Σ' αὐτὸ τὸ κλίμα πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ καὶ τὸ περιστατικὸ, γιὰ τὸ ὁποῖο κάνει μνεῖα ἓνα ἔγγραφο ποὺ βρίσκεται στὸ Archivio Diplomatico di Trieste⁶. Πρὶν προχωρήσω στὴν ἐξέταση τῶν προβλημάτων, ποὺ παρουσιάζονται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο, θ' ἀναφερθῶ μὲ λίγα λόγια στὶς ἄλλες παράλληλες, γνωστές, μέχρι σήμερα, προσπάθειες.

Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν αὐστριακὴ ἐκθεση τῆς 27 Νοεμβρίου / 9 Δεκεμβρίου 1796, ποὺ δημοσίευσε ὁ Legrand ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Βιέννης μαζί μὲ τὰ ἔγγραφα γιὰ τὴ σύλληψη καὶ ἀνάκριση τοῦ Ρήγα⁷, ἔχουμε τὴν πληροφορία ὅτι Ἕλληνες βρισκόμενοι στὸ Παρίσι ζήτησαν τὴ βοήθεια τῶν Γάλλων γιὰ ἀπελευθέρωση ἀπὸ τοὺς Τούρκους, «εἰς ἀντάλλαγμα δ' ὑποσχέθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς Γάλλους νὰ παραχωρήσωσιν εἰς αὐτοὺς ἑλληνικὰς τινὰς νήσους καὶ διεξαγάγωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸ ἐμπόριον μόνον μετὰ τῶν Γάλλων». Οἱ Γάλλοι ὑπόσχονταν, ἀλλὰ τοὺς συνιστοῦσαν νὰ ἀναμένουν μεγαλύτερη ἐπιτυχία τῶν γαλλικῶν ὅπλων στὴν Ἰταλία. Ἀνήσυχος ὁ συντάκτης τῆς ἐκθέσεως⁸ ἐπισημαίνει τὸν κίνδυνον γιὰ τὸ αὐστριακὸ ἐμπόριο ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν προθέσεων τῶν Ἑλλήνων.

Στὰ 1797 οἱ κινήσεις γίνονται ἐντονώτερες. Ἦδη οἱ νίκες τοῦ Βοναπάρτη στὴν Ἰταλία εἶναι σαφέστερες. Τὸ Διευθυντήριο καὶ ὁ ἴδιος ἀναθέτουν στοὺς Dima καὶ Nicolò Stephanopoli μιὰ ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ στὶς ἑλλαδικὲς περιοχὲς καὶ κυρίως στὴ Μάνη, μὲ φανερό,

Homère, Platon et Epaminondas!... Je n'en ai pas été loin!... Quand, dans ma campagne d'Italie, j'arrivai sur les bords de l'Adriatique, j'écrivis au Directoire que j'avais sous mes yeux le royaume d'Alexandre!..." Las Cases, *Le Mémorial de Sainte-Hélène*, τ. Α', [Παρίσι 1935], σ. 415 - 416· πβ. J. Savant, *Napoléon et la liberté de la Grèce*, "L'Hellénisme Contemporain" Δ', 1950, σ. 320 - 321.

6. Archivio Diplomatico di Trieste, Atti di Polizia Segreta 1797, busta 13 F 4/I, doc. No 15.

7. E. Legrand, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή*, μφρ. Σπ. Λάμπρου, Ἀθ. 1891, σ. 2(3) - 6(7). "Ἴσως σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἀνάγεται ἡ ἐπιστολὴ ποὺ ὁ Κοραΐς ἀναφέρει ὅτι ἔστειλε στὸν Βοναπάρτη, ὅταν ἦταν «στρατηγὸς ἐλευθέρου ἔθνους εἰς τὴν Ἰταλίαν», ζητώντας του βοήθεια γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος" βλ. Φ.Η. Ἡλιοῦ, *Ἀνέκδοτα καὶ ξεχασμένα γράμματα ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Κοραΐ*, «Ἐρανος εἰς Ἀδαμάντιον Κοραΐ», Ἀθ. 1965, σ. 77.

8. Δυστυχῶς δὲν σημειώνεται τὸ ὄνομά του στὸ ἔγγραφο.

ὅμως, πολιτικο-προπαγανδιστικό χαρακτήρα. Οἱ Stephanopoli κατάγονται ἀπὸ παλιὰ οἰκογένεια Μανιατῶν τῆς Κορσικῆς. Εἶναι κομιστὲς προσωπικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βοναπάρτη (30 Ἰουλίου 1797) πρὸς τὸν μπέτη τῆς Μάνης Τζανέτμπειη Γρηγοράκη, πού εἶχε στείλει τὸ γιό του Πέτρο στὴν Τεργέστη νὰ συναντήσῃ τὸν Βοναπάρτη γιὰ νὰ προσελκύσει τὴν προσοχή του στὴ δυνατότητα ἐξεγέρσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος⁹.

Ἀλλὰ ἡ κίνηση πού παρουσιάζει μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον, κι αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς σπουδαιότητος τοῦ πρωτεργάτη της, εἶναι αὐτὴ πού ὀργάνωσε ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἀπὸ τὸν Αὐγουστο τοῦ 1796¹⁰ βρίσκεται στὴ Βιέννη, ἐπιδίδεται σὲ μιὰ πυρετώδη προσπάθεια ἐκδόσεως ἐπαναστατικῶν καὶ ἄλλων κειμένων καὶ ἐργάζεται δραστήρια γιὰ τὴ διάδοση τῶν ιδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Ἑλλάδα. Στὰ πλαίσια αὐτὰ προσπαθεῖ νὰ ἔρθῃ σ' ἐπαφὴ καὶ μὲ τὸν Βοναπάρτη¹¹. Μέσα στὰ σχέδια αὐτὰ τοῦ Ρήγα ἡ Τεργέστη θὰ διαδραματίζει ἓνα οὐσιαστικὸ ρόλο, ἀφοῦ μέσω τοῦ ἐκεῖ Γάλλου προξέ-

9. Γιὰ τὴν ἀποστολὴ αὐτὴ βλ. *Voyage de Dima et Nicolò Stephanopoli en Grèce pendant les années V et VI (1797 et 1798) d'après deux missions dont l'une du Gouvernement Français, et l'autre du Général en chef Buonaparte rédigé par un des professeurs du Prytanée avec figures, plans et vues levées sur les lieux*. A Paris an VIII καὶ συγκεκριμένα τ. Α' σ. 68 - 77 καὶ 175 - 194· L. Belloc, *Bonaparte*, ὅ.π., σ. 54-92· Sp. Pappas, *La France et la Grèce à l'époque du Directoire*, ὅ.π., σ. 26 ἐξ· R. Peyre, *Bonaparte et les Stephanopoli-Connène*, "Miscellanea di Studi storici in onore di Antonio Manno" Β' Τομῶν 1912, σ. 215-226· Κ. Καιροφύλας, *Ὁ Ναπολέον καὶ ἡ Ἑλλάς*, ὅ.π., σ. 347 - 352· Ἐμ. Ροδοκανάκης, *Ὁ Βοναπάρτης καὶ αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι*, Κέρκυρα 1937, σ. 84 - 85· Sp. Pappas, *La mission des Stéphanopoli en Grèce*, "L' Hellénisme Contemporain" Ι' 1956, σ. 147 - 158.

10. Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, [Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 10], Ἀθ. 1953, σ. 48.

11. Τὸ θέμα ἐπαφῶν Ρήγα καὶ Βοναπάρτη ἔχει προκαλέσει πολλὰς ἔρευνες καὶ συζητήσεις. Οἱ πληροφορίες τοῦ Χρ. Περραιβοῦ, *Σύντομος Βιογραφία τοῦ ἀοιδίμου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θετταλοῦ*, Ἀθ. 1860, σ. 24 - 25 κρίνονται ἀπὸ τοὺς Σπ. Λάμπρο, *Ἀποκαλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα*, Ἀθ. 1892, σ. 37, 115· Κ. Ἀμμαντο, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ*, Ἀθ. 1930, σ. ιδ' - ιε', σὰν μὴ ἀνταποκρινόμενες πρὸς τὴν πραγματικότητά. Πβ. Α. Dascalakis, *Rhigas Velestinlis. La Révolution Française et les Préludes de l'Indépendance Hellénique*, Παρίσι 1937, σ. 110. Γιὰ τὴν ἐπαφὴ τοῦ Ρήγα μὲ τὸν Γάλλο πρόξενο τῆς Τεργέστης βλ. E. Legrand-Σπ. Λάμπρος, ὅ.π., σ. 64(65) - 66(67) 88(89) - 90(91)· Κ. Ἀμμαντος, ὅ.π., σ. 153. Πβ. Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὅ.π., σ. 75 - 79.

νου θά ἐπιδιώξει νά ἔρθει σ' ἐπικοινωνία μέ τόν Βοναπάρτη τόν 'Ιούλιο 1797 καί στήν ἴδια πόλη θά συλληφθεῖ στίς 19 Δεκεμβρίου 1797¹².

Μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ νά ἐξετάσουμε: τή χρονολογική ἔνταξη τῶν πρὸ πάνω ἐνεργειῶν στήν ἐποχὴ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Βοναπάρτη στήν Ἰταλία (1796-1797)· τή στάση τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας καί κράτους ἀπέναντι στίς ἐνέργειες αὐτές· τή θέση τῆς Τεργέστης ἀναφορικὰ πρὸς τίς δύο τελευταῖες προσπάθειες· τὴν πιθανὴ συσχέτιση τῶν προτεινομένων σχεδίων. Τὰ θέματα αὐτὰ ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τὰ προβλήματα ποὺ γεννιῶνται ἀπὸ τὸ ἔγγραφο τοῦ Archivio Diplomatico di Trieste, τὸ κείμενο τοῦ ὁποῖου ἀκολουθεῖ¹³:

Eccellenza

Dalle Persone di piena fede, e da' confidenti sono venuto a sapere, che un cosidetto Andrea Morioto è sia della Morea, e il [...] un certo Palatino, che qui si trattiene e che è ufficiale Russo abbino manifestato l'intenzione a questo console di Francia che la Morea tutta di rivoluzionarsi intenda, e che a tal effetto per proceder con sicurezza, conveniva che la Francia prendesse l' Isole Venete dal Levante: che scosso il giogo della Porta, sarebbe facile anzi quasi sicuro che la Morea tutta si desse sotto la protezione Francese. Il console sulle priori proposte rifiutò d'ingerirsi ne di prestar mano a tal affare finalmente ha cesso all'importunità de'proponenti ed ha dato a' medesimi lettere per il Generale in capite Buonaparte, con le quali sono partiti. Tal Notizia è sia scoperto la giudico interessantissima, e perciò non manco di rapportarla a V.E. affine qualora Lei credesse

12. Κ. "Αμαντος, ὁ.π., σ. 1 - 3, ἔγγραφο τοῦ Brigido (Τεργέστη) 20 Δεκεμβρίου 1797 (Ν. ἡμ.) πρὸς Per-gen, μέ τὸ ὁποῖο ἀναγγέλλει τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα τὴν προηγούμενη. Πβ. Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὁ.π., σ. 99.

13. Τὸ κείμενο παρουσιάζει τὰ ἀκόλουθα τεχνικὰ προβλήματα: Στὸ στίχο 1 ἡ πρόθεση "di" τοποθετεῖται στὸ κείμενο πᾶνω ἀπὸ δύο λέξεις σβυσμένες ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ συντάκτη τοῦ ἐγγράφου. Στὸ στίχο 2 μετὰ τὸ ἄρθρο "il" ὑπάρχει ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ Palatino σβυσμένη, γι' αὐτὸ καί

μετὰ ἀκολουθεῖ τὸ ἄοριστο ἄρθρο "un". Στὸ στ. 13 τὸ V.E. εἶναι συντομογραφία τοῦ "Vostra Eccellenza". Στὸ στ. 14 πρόσθεσα τὸ "ò" σὲ ἀντιστοιχία πρὸς τὸ πρῶτο ὀ. Ἀπὸ τὸ ἔγγραφο φαίνεται ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ στήν ἀρχὴ εἶχε γράψει μόνο "al Ministero in Vienna"· πρὶν ἀπὸ τὴ φράση αὐτὴ εἶχε μιὰ λέξη, ποὺ στὴ συνέχεια ἔσβυσε καὶ ἀντικατέστησε μέ τὸ "ò al Conte di Merteer Membro al Congresso d'Italia". Οἱ ὑπογραμμίσεις εἶναι τοῦ ἴδιου τοῦ συντάκτη.

*inoltrarla ò al Conte di Merteer Membro al Congresso d' Italia [ò]
al Ministero in Vienna per que' usi che crederà opportuni.*

Trieste li 5 Luglio 1797

[πίσω:] *Praes. 6 Luglio 1797*

P.

Δημοσιεύω, ἐδῶ, τὴ μετάφραση τοῦ κειμένου:

Ἐξοχώτατε,

Ἀπὸ πρόσωπα πλήρους ἐμπιστοσύνης καὶ ἀπὸ πληροφοριοδότες μας ἔμαθα ὅτι ἓνας μὲ τ' ὄνομα Ἀνδρέας Μωραΐτης ἢ μᾶλλον καταγόμενος ἀπὸ τὸν Μοριᾶ καὶ ὁ [...] ἓνας κάποιος Παλατῖνος, ποὺ βρίσκεται ἐδῶ καὶ εἶναι Ρῶσος ἀξιωματικὸς ἐκδήλωσαν τὴν πρόθεση στὸν ἐδῶ πρόξενο τῆς Γαλλίας ὅτι ὅλος ὁ Μοριᾶς προτίθεται νὰ ἐπαναστατήσει καὶ γιὰ νὰ προχωρήσουν μὲ ἀσφάλεια σ' αὐτὸν τὸ στόχο θὰ συνέφερε νὰ καταλάβει ἡ Γαλλία τὰ Βενετικὰ νησιὰ τῆς Ἀνατολῆς: καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ τῆς Πόρτας θὰ ἦταν εὐκολο μᾶλλον δὲ σχεδὸν σίγουρο ὅτι ὅλος ὁ Μοριᾶς θὰ περνοῦσε κάτω ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ προστασία. Ὁ πρόξενος στὶς προηγούμενες προτάσεις ἀρνήθηκε ν' ἀναμειχθεῖ καὶ νὰ βοηθήσει τέτοια ὑπόθεση. Τελικὰ ὑποχώρησε στὴ φορτικότητα τῶν προτεινόντων καὶ ἔδωσε στοὺς ἴδιους ἐπιστολὰς γιὰ τὸν ἐπικεφαλῆς Στρατηγὸ Βοναπάρτη, ποὺ τίς πῆραν κι ἔφυγαν. Τέτοια εἶδηση ἢ μᾶλλον ἀνακάλυψη τὴν κρίνω πάρα πολὺ ἐνδιαφέρουσα, καὶ γι' αὐτὸ δὲν παραλείπω νὰ τὴν ἀναφέρω στὴν Ἐξοχότητά Σας μὲ τὸ σκοπὸ, ὅταν Σεῖς κρίνετε, νὰ τὴν διαβιβάσετε ἢ στὸν Conte di Merteer μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἰταλίας [ἢ] στὸ Ὑπουργεῖο στὴ Βιέννη γιὰ τοὺς χειρισμοὺς ποὺ θὰ θεωρήσετε κατάλληλους.

Τεργέστη 5 Ἰουλίου 1797

P.

[πίσω:] Παρουσ. 6 Ἰουλίου 1797

Βρισκόμαστε, δηλαδή, μπροστὰ σὲ μιὰ προσπάθεια, ἄγνωστη μέχρι τώρα, νὰ κινηθεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Βοναπάρτη γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἐλληνικῶν περιοχῶν.

Πρὶν προχωρήσω στὰ θέματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο, θὰ ἀναφερθῶ μὲ λίγα λόγια στὸ συντάκτη καὶ στὸν παραλήπτη τοῦ ἐγγράφου. Τὸ κείμενο φέρει σὰν ὑπογραφή τὸ ἀρχικὸ γράμμα «P» καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἀστυνομία τῆς Τεργέστης. Ἡ σύγκριση τοῦ ἰδιάζοντα γραφικοῦ χαρακτῆρα τοῦ συντάκτη του μὲ ἐκεῖνον ἄλλων ἐγγράφων, μὲ ὁδηγεῖ νὰ πιστέψω ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Pier Antonio

Pittoni, Διευθυντή της 'Αστυνομίας της Τεργέστης¹⁴. Είναι μια χαρακτηριστική φυσιογνωμία της Τεργέστης της εποχής. 'Επηρεάζεται στην αρχή από τις ιδέες της Γαλλικής 'Επαναστάσεως και εμφανίζεται μάλιστα στα πρώτα χρόνια της σαν «κήρυκας της ελευθερίας»¹⁵. 'Αλλά ή εξέλιξη της 'Επαναστάσεως, ή Τρομοκρατία, οι κίνδυνοι που διαφάνονταν να υφίσταται το εμπόριο, ή ύπαγωγή του, από το 1794 και μετά, κάτω από ένα Διοικητή πιστό στην απολυταρχική γραμμή της Βιέννης και, τέλος, ή εκστρατεία του Βοναπάρτη στην 'Ιταλία και ή κατάληψη της Τεργέστης από τους Γάλλους (23 Μαρτίου - 23 Μαΐου 1797), τον αναγκάζουν ν' αλλάξει πρόσωπο.

Παραλήπτης του έγγραφου φαίνεται να είναι ο Διοικητής της Τεργέστης Conte Pompeo de Brigido¹⁶. Το όνομά του δεν αναφέρεται. 'Ο Pittoni, όμως, προσφωνεί τον παραλήπτη "Eccellenza", δηλαδή, «'Εξοχώτατε», τυπική προσφώνηση του Διοικητή Τεργέστης. 'Αλλωστε άμεσος προϊστάμενος του Pittoni ήταν ο Brigido Διοικητής της Τεργέστης από το 1782 και 'Αρχηγός της 'Αστυνομίας από το 1794. 'Η διαβίβαση της ειδήσεως, που ζητάει στο τέλος του κειμένου ο Pittoni, προς το 'Υπουργείο στη Βιέννη, κατά την τυπική πορεία της διαδικασίας μόνο από το Διοικητή και 'Αρχηγό της 'Αστυνομίας θα μπορούσε να γίνει. 'Ο Brigido απολαμβάνει την εξαιρετική εμπιστοσύνη της κεντρικής κυβερνήσεως¹⁷, που δεν διακρίνεται βέβαια για τα φιλελεύθερα συναισθήματά της.

Το έγγραφό μας είναι χρονολογημένο από 5 'Ιουλίου 1797 και έχει συνταχθεί στην Τεργέστη. 'Ο Βοναπάρτης έχει ήδη καταλάβει όλη τη βόρεια 'Ιταλία· από τον Μάιο οι Γάλλοι βρίσκονται στη Βενετία και

14. Βιογραφικά για τον Pittoni βλ. C. Curiel, *Trieste settecentesca*, [Νεάπολη] 1922, σ. 295· A. Tamaro, *Fine del settecento a Trieste. Lettere del Barone P. A. Pittoni (1782-1801)*, "Archeografo Triestino" Serie IV, τόμ. V και VI (1942-1943), σ. 7 - 11, 14 - 15, 16· G. Quarantotti, *Trieste e l'Istria nell'età napoleonica*, Φλωρεντία 1954, σ. 46 - 47· A. Tamaro, *Storia di Trieste*, Τεργέστη 1976, σ. 197. Γεννήθηκε στη Gradisca το 1730. 'Από το 1766 υπηρετεί ως μεταρρυθμιστής και στη συνέχεια Διευθυντής της 'Αστυνομίας Τεργέστης. 'Από το

1794 'Αρχηγός της 'Αστυνομίας ήταν ο Διοικητής της πόλεως Brigido, ενώ ο Pittoni Διευθυντής. Παρέμεινε στη θέση του μέχρι το 1801, όποτε τον διαδέχθηκε ο Βαρώνος Sardagna.

15. 'Ο A. Tamaro, *Fine del settecento*, ό.π., σ. 8 γράφει: "Si dichiara apostolo della libertà".

16. Βιογραφικά του βλ. A. Cratey, *Perigrafia dell'origine dei nomi imposti alle androne, contrade e piazze di Trieste*, Τεργέστη 1808, σ. 269.

17. A. Tamaro, *Fine del settecento*, ό.π., σ. 16.

τῇ διοίκηση ἔχει ἀναλάβει ἀπὸ τὶς 12 Μαΐου προσωρινὴ Δημοτικὴ κυβέρνηση (Municipalità provvisoria)¹⁸. Στὴν οὐσία, ὅμως, οἱ Γάλλοι ὀρίζουν τὴν τύχη τῆς πόλεως, τὴν ὁποία μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Campo Formio (6/17 Ὀκτωβρίου 1797) θὰ παραδώσουν στὴν Αὐστρία. Ἡ τελευταία ἔχει χάσει ὅλη τὴ Λομβαρδία καὶ βρίσκεται σέ, οὐσιαστικά, μειονεκτικὴ θέση. Ἦδη, ἀπὸ τὶς 18 Ἀπριλίου ἔχουν ἀρχίσει οἱ διαπραγματεύσεις στὸ Leoben, ἐνῶ ἡ πόλη τῆς Τεργέστης ἔχει δοκιμάσει στὸν ἴδιο χρόνον δίμηνη γαλλικὴ κατοχὴ¹⁹, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τῆς ἐπιβληθεῖ μιὰ βαρεῖα οἰκονομικὴ, πολεμικὴ ἀποζημίωση ἀπὸ τὸν Βοναπάρτη.

Ἡ ἐχθρική στάση τῆς Αὐστρίας ἀπέναντι στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση εἶναι γνωστὴ, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ ἐνεργὸ μέρος ποὺ πῆρε στὸν Α' Συνασπισμὸ τοῦ 1792. Οἱ διαδιδόμενες ἀνὰ τὴν Εὐρώπῃ φιλελεύθερες ἰδέες ἀναγκάζουν τὴ διοίκηση νὰ πάρει μέτρα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἐνδεχόμενης ἀναταραχῆς στὸ κράτος τῆς²⁰. Κύριο προληπτικὸ ὄπλο ἀποτελοῦν ἡ λογοκρισία, ἡ ἀστυνόμευση τῶν κατοίκων, ἡ κατασκοπεία. Τὰ μέτρα γίνονται πιὸ αὐστηρὰ κυρίως μετὰ τὴν Ἰακωβινικὴ συνωμοσία τοῦ Ἀββᾶ Martinovics στὰ 1794-1795²¹. Ἐτσι ὁποιαδήποτε πληροφορία ἢ ὑπόνοια γιὰ ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα ἀποτελεῖ λαβὴ γιὰ ἐπέμβαση τῆς Ἀστυνομίας. Δὲν θὰ πρέπει νὰ λησμονηθεῖ, προκειμένου γιὰ τὸ ἐλληνικὸ θέμα, ἡ αὐστριακὴ ἔκθεση τοῦ 1796²². Μιὰ ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων Ὁθωμανῶν ὑπηκόων θὰ ἀποδυνάμυνε τὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, μὲ τὴν ὁποία ἡ Αὐστρία βρισκόταν σέ εἰρηνικὲς σχέσεις²³, εὐνοώντας ἔτσι τὰ σχέδια τῆς Γαλλίας, κοινῆς ἀντιπάλου τῶν Εὐρωπαϊκῶν Μοναρχιῶν.

18. A. Sorel, *L' Europe et la Révolution Française*, τ. Ε', Παρίσι 1903, σ. 160· Γ. Μαυρογιάννης, ὁ.π., σελ. 57 - 67.

19. G. Quarantotti, *Trieste e l' Istria*, ὁ.π., σ. 41 - 68.

20. Γιὰ τὴν Αὐστριακὴν στάση ἀπέναντι στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση βλ. R. Kann, *A history of the Habsburg Empire 1526-1918*, Καλιφόρνια 1974, σ. 208 - 210· H. Hantsch, *Die Geschichte Österreichs*, τ. Β', Γκράτς - Βιέννη - Κολωνία 1968, σ. 242 - 246.

21. K. καὶ M. Uhrliz, *Handbuch der Geschichte Österreichs und seiner Nachbarländern Böhmen und Un-*

garn, Γκράτς - Βιέννη, Β' 1930, σ. 469 - 470 ὅπου καὶ βιβλιογραφία· δὲν μπόρεσα νὰ συμβουλευτῶ τὴ μελέτη τοῦ Denis Silagi, *Jakobiner in der Habsburger Monarchie. Ein Beitrag zur Geschichte des Aufgeklärten Absolutismus in Österreich* (=Wiener Historische Studien, τ. 6), Βιέννη - Μόναχο 1962.

22. Legrand - Λάμπρος, ὁ.π., σ. 2(3) - 6(7). Βλ. καὶ πιὸ πάνω σ. 38.

23. Ἀργότερα ὁ Brigido στὴν ἐκθέσὶ του τῆς 22 Δεκεμβρίου 1797 πρὸς τὸν Pergen (βλ. K. Ἀμαντος, ὁ.π., σ. 7(8)) ἀναφέρει πὼς παρὰ τὸ ὅτι ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὴνπραγμάτωση

Αυτό το κλίμα μπορεί να εξηγήσει και το εξαιρετικό ενδιαφέρον του Pittoni και τη σημασία που αποδίδει στην είδηση που του διαβιβάσθηκε. Δυστυχώς δεν μᾶς παραδίδεται το όνομα του πληροφοριοδότη της αστυνομίας· αλλά το πρόσωπο του συντάκτη της εκθέσεως μᾶς δίνει, ίσως, την ευχέρεια να δεχθούμε την αξιοπιστία του έγγραφου, τουλάχιστον στο σύνολό του. Τὰ ἐπὶ μέρους ζητήματα θὰ ἐξετασθοῦν σὴ συνέχεια.

Τὰ πρῶτα ἐρωτήματα που προκαλεῖ τὸ ἔγγραφο ἀφοροῦν: τοὺς πρωτεργάτες αὐτῆς τῆς προσπάθειας· τὸ πρόσωπο, πρὸς τὸ ὁποῖο ἀπευθύνονται, τὴ στάση του σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς ἄλλες ἀνάλογες ἀπόπειρες τῶν Ἑλλήνων καί, κατὰ συνέπεια, τὴ θέση τῆς Τεργέστης στὴν ὅλη κίνηση· τέλος τὸ προτεινόμενο σχέδιο.

Κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ πληροφοριοδότη τοῦ Pittoni, τὰ δύο πρόσωπα που παρουσιάσθηκαν στὸν Γάλλο πρόξενο ἦσαν ἓνας Ἀνδρέας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ «ἓνας κάποιος Παλατῖνος». Γιὰ τὸν πρῶτο δὲν μᾶς δίνει ἄλλες πληροφορίες ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μικρὸ του ὄνομα καὶ τὴν καταγωγή του. Στοιχεῖα ἀνεπαρκῆ, πού, δυστυχῶς, δὲν μὲ βοήθησαν στὴν ταύτισή του. Δὲν μπορούμε νὰ ξέρουμε ἂν εἶναι ἀπὸ τοὺς μόνιμα ἐγκαταστημένους στὴν Τεργέστη Ἑλληνες, ὅπου ἤδη ὑπῆρχε ἑλληνικὴ κοινότητα, ἢ ἂν εἶχε πάει ἐκεῖ προσωρινά²⁴. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἡ καταγωγή του σὲ συσχέτιση μὲ τὸ σχέδιο που στὴ συνέχεια προτάθηκε.

Γιὰ τὸν δεύτερο τὰ στοιχεῖα εἶναι περισσότερα. Ἔχουμε τὸ ἐπώνυμό του καὶ τὴν ιδιότητά του, δηλαδή Ρῶσος ἀξιωματικὸς που βρισκόταν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὴν Τεργέστη, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρεται τὸ μικρὸ του ὄνομα. Γιὰ τὴν ἀμφιβολία που δημιουργεῖ αὐτὴ ἡ ἑλλειψὴ θὰ ἀναφερθῶ πιὸ κάτω.

Τὸ ἐπώνυμο Παλατῖνος μὲ ὁδήγησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὴ σκέψη ὅτι

τοῦ ἐπαναστατικοῦ σχεδίου τοῦ Ρήγα εἶναι ἔμμεσος γιὰ τὴν Αὐστρία, ἐπιβάλλεται ἡ λήψη κατάλληλων μέτρων ἀπὸ τὴν κυβέρνησή γιὰ «νὰ καταπύξῃ καὶ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ ἀναστατώσεις τὸ γειτονικὸν ὀθωμανικὸν κράτος, μὲ τὸ ὅποιον ἡ Ὑψηλοτάτη Αὐλὴ εὐρίσκεται εἰς εἰρηνικὰς συμφωνίας, καθὼς καὶ τὰ ἰδικὰ μας σύνορα ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσίν της».

24. Κατὰ τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἑλληνικῆς

Κοινοτήτας Τεργέστης μέλος τῆς Κοινοτήτας ἀπὸ τὰ 1795 μὲ μικρὸ ὄνομα Ἀνδρέας καὶ Πελοποννήσιος τὴν καταγωγή εἶναι μόνον ὁ Ἀνδρέας Κλοκῶνης (Tabella della confraternità 1784-1806, φ. 8), που πεθαίνει στὴν Τεργέστη στίς 31 Δεκεμβρίου 1833 (Libro Decessi IV, σ. 176). Ἀλλὰ καὶ ἐνῶς στοιχεῖο δὲν μοῦ δίνει τὴν ευχέρεια νὰ στηρίξω μιὰ ὑπόθεση γιὰ μιὰ τέτοια ἐνέργεια ἀπὸ μέρους του.

κάποια σχέση θάπρεπε νά ὑπάρχει μέ τόν Κεφαλλήνα Ἰωάννη Παλατῖνο, τόν γνωστό ἀπό τόν πρῶτο ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο²⁵ καὶ πρωτεργάτη τῆς προσπάθειας μεταφορᾶς ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν γιὰ ἀποίκηση στὴν Ἀκυλῆία στὰ 1775²⁶. Πραγματικά ἡ ὑπόθεσή μου αὐτὴ ἀποδείχθηκε ὀρθή ἀπὸ τὶς πληροφορίες ποὺ δίνει ὁ Zorzi Colonna²⁷, κατὰσκοπος τῶν Inquisitori di Stato τῆς Βενετίας στὴν Τεργέστη²⁸.

25. Γιὰ τὸ ρόλο ποὺ διαδραμάτισε ὁ Ἰωάννης Παλατῖνος σάν ἀπεσταλμένος τοῦ Ἀλέξιου Ὁρλώφ στοὺς Μαυιάτες στὰ 1769 βλ. Π. Κοντογιάννης, *Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1768-1774)*, Ἀθ. 1903, σ. 96 - 97· Μ. Σακελλαρίου, *Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν Β' Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, Ἀθ. 1939, σ. 157. Ἐνῶ ὁ C. Manfroni, *Documenti Veneziani sulla campagna dei Russi nel Mediterraneo 1770-1771*, "Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti", τ. LXXII, Parte sec. (1912-13), σ. 1164, ὑποστηρίζει ὅτι στὰ 1770 ὁ Παλατῖνος μὲ ἄλλους Ἕλληνες περιῆλθε στὴ δυσμένεια τοῦ Ὁρλώφ, πληροφορία, τῆς ὁποίας τὴν ἀλήθεια δὲν δέχεται μὲ βεβαιότητά ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία*, ὅ.π., σελ. 394 σημ. 2.

26. Ὁ Ἰωάννης Παλατῖνος καὶ ὁ Θεόδωρος Μαρκάκης παρουσιάσθηκαν στὴν Αὐστρία σάν ἀντιπρόσωποι τῶν Πελοποννησίων προσφύγων στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ πρότειναν τὴ μεταφορὰ 1000 οἰκογενειῶν στὴν παραθαλάσσια περιοχὴ τῆς Τεργέστης. Γιὰ τὴν προσπάθεια αὐτὴ βλ. P. Kandler, *Colonie di Greci nell' Istria e provincie vicine in questi ultimi tre secoli*, π. "L' Istria" anno V, ἀρ. 23, 8 giugno 1850, σ. 155 - 156, ὅπου δημοσιεύει καὶ τὰ δύο αὐτοκρατορικὰ διατάγματα τῶν 1775 καὶ 1777 πρὸς

τοὺς Ἕλληνες Ἀκυληῖας· G. Occioni-Bonafons, *I nostri bisnonni a Trieste nel secolo XVIII*, "Archeografo Triestino" τ. IH', 1895, σ. 440 - 441· G. Stefani, *I Greci a Trieste nel settecento*, Τεργέστη 1960, σ. 145 - 146, 156 - 162· Β. Κρεμμυδᾶς, *Σχετικά μὲ ἴδρυση Ἑλληνικῆς παροικίας στὴν Ἀκυλῆία τὸν IH' αἰ.*, Ἀθ. 1972. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ μελέτη μὲ βάση ἀνεκδοτοὺς ὑλικοὺς τῶν Κρατικῶν Ἀρχείων Βενετίας καὶ Τεργέστης ἐτοιμάζει ἡ Δέσποινα Βλάση.

27. Γιὰ τὸν Γεώργιο Κολόννα βλ. Μ.Ι. Μανούσκακας, *Ἀνέκδοτα Πατριάρχικὰ Γράμματα (1547 - 1806)* πρὸς τοὺς ἐν Βενετία Μητροπολίτας Φιλαδελφείας καὶ τὴν ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἀδελφότητα, Βενετία 1968, σ. 98 - 99, 100, 110, ὅπου στοιχεῖα γιὰ τὸ ρόλο ποὺ διαδραμάτισε στὴν ἐκλογή τοῦ Σωφρονίου Κουτούβαλη ὡς Μητροπολίτη Φιλαδελφείας στὰ 1781 - 1782. Στις σ. 104 - 105 βιογραφικά του στοιχεῖα καὶ πληροφορίες γιὰ τὴν κατασκοπευτικὴ του ὑπηρεσία πρὸς τοὺς Inquisitori di Stato ἀπὸ 1788 κ.έ. Στις σ. 105 - 108 τὰ περὶ τοῦ διορισμοῦ του ὡς ἐπιτρόπου τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας στὸ Νὰὸ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Βενετίας τὸ 1782.

28. Archivio di Stato di Venezia (στὴ συνέχεια A.S.V.), Inquisitori di Stato, Riferte dei Confidenti agli Inquisitori di Stato, busta 591.

Στήν έκθεσή του, λοιπόν, στις 21 Μαρτίου 1796, αναφέρει ότι ο Γεώργιος Παλατίνος, από την Κεφαλληνία, maggiore (ταγματάρχης) στην υπηρεσία των Ρώσων, που βρισκόταν από δύο μήνες στην Τεργέστη²⁹, είναι ανιψιός του θανόντος Ιωάννη Παλατίνου, που γύρω στα 1773 πρότεινε στη Μαρία Θηρεσία τη μεταφορά 120 οικογενειών από την Πελοπόννησο και Κεφαλληνία στην 'Ακυληία³⁰. Οι πληροφορίες για την παραμονή του Γεωργίου Παλατίνου στην Τεργέστη από τον Αύγουστο του 1795 μέχρι και το 1797 γίνονται σαφέστερες από τις εκθέσεις του Βενετού προξένου προς τους Inquisitori di Stato³¹.

Πρόκειται, λοιπόν, για το ίδιο πρόσωπο που συναντούμε να δρᾷ στην υπηρεσία τῆς Ρωσίας στὸν δεύτερο ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο. Ὁ Παλατίνος ἄρχισε νὰ ὑπηρετεῖ στὸν ρωσικὸ στρατὸ τὸ 1775· τὸ 1788 ὁ I.A. Zaborovskij τὸν ἔστειλε στὴν Ἀλβανία, γιὰ νὰ μοιράσει μία διακλήρυξη τῆς Αἰκατερίνης Β' πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ὑπὸ τοὺς ὀθωμανικοὺς Αὐτοκρατορίας^{31a}.

Γιὰ τὴν τότε δράση του μᾶς πληροφορεῖ καὶ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Λουδοβίκου Σωτήρη, ὁ ὁποῖος, ὅμως, ἐξ αἰτίας τῶν μεταξὺ τοὺς ἀντιθέσεων καὶ συγκρούσεων, μᾶς δίνει μιὰ μονομερῆ μᾶλλον, εἰκόνα τῶν ἐνεργειῶν του³². Ἔτσι ὁ Γεώργιος Παλατίνος μὲ τὸν Τσιαρλαμπᾶ ἐμφανίζονται σὰν κατήγοροι τοῦ Λουδοβίκου Σωτήρη πρὸς τὸν Gibbs, γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν προσπάθεια τοῦ Σωτήρη, ἀπεσταλμένου τῆς Ρωσίας, νὰ μεταφερθοῦν στρατολογηθέντες Ἕλληνες στὴ Μεσσήνη τὸν Νοέμβριο

29. Ὁ Γ. Παλατίνος βρισκόταν ἀπὸ τὸν Ἰούλιο 1795 στὴν Τεργέστη. Ἀλλὰ γράφοντας ὁ Colonna στις 26 Μαρτίου 1796, ἀναφέρεται ἴσως σὲ προηγούμενη ἀπουσία τοῦ Παλατίνου, ἀφοῦ τὸν Φεβρουάριο 1796 λείπει γιὰ μικρὸ διάστημα ἀπὸ τὴν Τεργέστη. Βλ. πὺ κατωτὶς προξενικὲς ἐκθέσεις.

30. Οὐσιαστικὰ ἡ προσπάθεια φάνηκε νὰ εὐδυνεῖται στὰ 1775. Ἀναφορικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ οἰκογενειῶν οἱ πληροφορίες τῶν πηγῶν ποικίλλουν.

31. A.S.V., Inq. di Stato, Dispacci dai consoli in Trieste b. 519, disp. No 406 - 409, 411, 417, 421, 429, 433, 436, 444, 446, 503.

31a. A. M. Stanislavskaja, *Rossija i Grecija v Konce XVIII-na-*

cale XIX veka. Politika Rossii v Joniceskoj resbuplike 1798 - 1807 gg., Μόσχα 1976, σ. 335, σημ. 19. Αὐτὰ ἀναφέρονται σὲ γράμμα πού ἔστειλε ὁ Παλατίνος στὸν Czartoryski στις 6/18 Μαρτίου 1805.

Θὰ ἤθελα καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ τὸν καθηγητὴ κ. Gunnar Hering (Πανεπιστήμιο Göttingen) τόσο γιὰ τὴν πληροφορία αὐτὴ ὅσο καὶ γιὰ τὶς ἄλλες ὑποδείξεις του καὶ τὴ γενικώτερη, πραγματικὰ οὐσιαστικὴ του βοήθεια καὶ ἐνδιαφέρον.

32. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, *Ἡ ἐπανάστατικὴ κίνηση τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν Β' Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1787-1792)*. Λουδοβίκος Σωτήρης, ΔΙΕΕ ΙΔ', 1960, σ. 67-68, 78-79, 83-89.

τοῦ 1788. Τὶς κατηγορίες τοῦ Παλατίνου γιὰ οἰκονομικὲς καταχρήσεις ἀντικρούει ὁ Σωτήρης στὸ ὑπόμνημά του πρὸς τὸν Gibbs στὶς 25 Δεκεμβρίου 1790 ἀπὸ τὸ Λιβόρνο³³. Συγκεκριμένα παραπονεῖται³⁴ γιὰτὶ ὁ Gibbs ἐμπιστεύθηκε τὸν Παλατῖνο πού "ier l'altro [è] uscito dal latte del Collegio nel gran' Mondo" καὶ ὄχι τὸν ἴδιο, maggiore μὲ τόση πείρα στὸν ρωσικὸ στρατό. Στὸ ἴδιο ὑπόμνημα ὁ Λουδοβίκος Σωτήρης ἀποδίδει τὴν ἀποκάλυψη στὸν Ἀλῆ πασᾶ τῶν σχεδίων ἐπαναστάσεως τῶν Σουλιωτῶν, τὸ χειμῶνα τοῦ 1789, σὲ ἀκριτομυθία τοῦ Γεωργίου Παλατίνου μὲ τοὺς Γάλλους φίλους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ στὴν Πρέβεζα· στὴ συνέχεια ἀναφέρει ὅτι ὁ Παλατῖνος πῆγε στὶς Συρακοῦσες, γιὰ νὰ προκαλέσει ταραχές· τέλος ζητάει ἀπὸ τὸν Gibbs νὰ μὴ δίνει σημασία στὸν «σκανδαλοποιόν» Παλατῖνο³⁵, τὸν ὁποῖο κατηγορεῖ ὅτι παρουσίασε πλαστὸ ἔγγραφο διαμαρτυρίας Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν κατὰ τῆς δράσεως τοῦ ἴδιου³⁶.

Οἱ βενετικὲς προξενικὲς ἐκθέσεις μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ παρακολουθήσουμε τὴ συνέχεια τῶν κινήσεων τοῦ Γεωργίου Παλατίνου. Στὶς 18 Αὐγούστου 1795 οἱ Inquisitori di Stato μὲ ἔγγραφό τους³⁷ πρὸς τὸν Giovanni Battista Calegari πρόξενο στὴν Τεργέστη, ἀνακοινώνουν ὅτι προερχόμενος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μὲ τελευταῖο σταθμὸ τὴ Ζάκυνθο ἔφθασε ἢ πρόκειται ἐντὸς ὀλίγου νὰ φθάσει στὴν Τεργέστη κάποιος Γεώργιος Παλατῖνος, βενετὸς ὑπήκοος, ἀλλὰ στὴν ὑπηρεσία τῆς Ρωσίας. Οἱ Inquisitori di Stato ἀναθέτουν στὸν Calegari νὰ φροντίσει νὰ τοὺς πληροφορεῖ γιὰ τὶς κινήσεις αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου³⁸ καὶ γιὰ τὰ κίνητρα τῆς ἐμφανίσεώς του σ' αὐτὸ τὸ μέρος· ζητοῦν, ἐπίσης, νὰ ἐνημερώνονται ἀμέσως γιὰ κάθε τι πού ἀφορᾷ τὸν Παλατῖνο, ἰδιαίτερα, μάλιστα, γιὰ τὴν περίπτωση πού θὰ ἐκδήλωνε τὴν πρόθεσή του νὰ μεταβεῖ στὴ Βενετία.

Στὶς 23 Αὐγούστου ἀκολουθεῖ ἐκτενὴς ἀπάντηση τοῦ Calegari

33. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, ὁ.π., σ. 67 - 68.

34. Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (ΓΑΚ), Συλλογὴ Βλαχογιάννη ΣΤ, 11 ἀρχεῖο Α. Σωτήρη, ἔγγρα. ἀρ. 66, φ. 7ν.

35. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, ὁ.π., σ. 78 - 79.

36. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, ὁ.π., σ. 83 - 85, 130 - 131, ὅπου δημοσιεύεται

καὶ τὸ γράμμα τοῦ Ἀθανασίου Μπουκουβάλα (23 Αὐγούστου 1789) μὲ διαμαρτυρία γιὰ τὴν ὑποκλοπὴ ὑπογραφῶν ἀπὸ τὸν Παλατῖνο.

37. A.S.V., Inq. di Stato, Lettere degli Inq. di Stato ai Consoli di Trieste, b. 182, lett. No 264.

38. "Sulle direzioni della suddetta figura", ἀναφέρει τὸ κείμενο.

πρὸς τοὺς Inquisitori di Stato³⁹· τοὺς πληροφορεῖ ὅτι πραγματικὰ ὁ Γεώργιος Παλατῖνος, εἶχε φθάσει στὴν Τεργέστη πρὶν ἀπὸ 40 μέρες περίπου⁴⁰ καὶ ἀφοῦ ἔμεινε στὸ διάστημα αὐτὸ στὸ Ὑγειονομεῖο τῆς πόλεως, ἐπειδὴ προσερχόταν ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, πῆγε νὰ τὸν ἐπισκεφθεῖ βεβαιώνοντάς τον ὅτι εἶχε παραιτηθεῖ ἀπὸ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχου ποὺ εἶχε στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία, χωρὶς νὰ ἐξηγεῖ τὸ λόγο. Διατηροῦσε, ὅμως, ἀκόμη τὸν τίτλο καὶ τὴ στολή, ποὺ κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὸν Βενετὸ πρόξενο δὲν ἔφερε. Σκόπευε νὰ πάει στὴ Βενετία σὲ μερικές μέρες, ἀφοῦ, ὅμως, προηγεῖτο κάποιος ἀνιψιὸς του. Ἀπὸ πληροφορίες ἄλλων προσώπων ὁ Calegari ἔμαθε ὅτι κατὰ τὴν παραμονή του στὸ Ὑγειονομεῖο ὁ Παλατῖνος εἶχε ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμία νὰ ταχθεῖ στὴν ὑπηρεσία τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας⁴¹. Πληροφορία ποὺ θὰ ἐνισχυθεῖ μὲ ἄλλη μεταγενέστερη εἰδηση καὶ ποὺ θὰ δυναμώσει τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ προσώπου ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει. Στὸ τέλος τῆς ἀναφορᾶς του ὁ Calegari προσθέτει ὅτι ὁ Παλατῖνος ἔγινε δεκτὸς καὶ ἀπὸ τὸν Ρῶσο πρόξενο τῆς Τεργέστης.

Στις 30 Αὐγούστου⁴² ὁ πρόξενος εἰδοποιεῖ ὅτι στις 28 ἔφυγε γιὰ τὴ Βενετία ὁ ἀνιψιὸς τοῦ Παλατῖνου γιατρὸς Σπυρίδωνας Μηλιαρέσης⁴³, ποὺ μᾶλλον πῆγαινε γιὰ σπουδὲς στὴν Πάδοβα. Ὁ Παλατῖνος παρέμεινε ἀκόμα στὴν Τεργέστη μὲ συνεχῆ τὴν πρόθεσή του γιὰ μετάβαση στὴ Βενετία χωρὶς νὰ ἀναφέρει τὴν αἰτία.

Ἀλλὰ ἡ ἔκθεση τοῦ Calegari στις 2 Σεπτεμβρίου⁴⁴ δίνει περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὴ δράση τοῦ Παλατῖνου. Οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία φαίνονταν μᾶλλον βέβαιες. Σὰν αἰτίες ὁ Παλατῖνος προβάλλει τὴ μὴ καταβολὴ τῶν ἀμοιβῶν ποὺ ὀφείλονταν στὸν πατέρα του καὶ στὸ θεῖο του, ποὺ πέθαναν καὶ οἱ δύο στὴν Πετρούπολη, χωρὶς οὔτε οἱ διαμαρτυρίες τους οὔτε ἀκόμη ἡ δική του ἐπικίνδυνη ὑπηρεσία στὸν τελευταῖο (Ρωσοτουρκικὸ)

39. A.S.V., Inq. di Stato, Dispacci dai consoli in Trieste, b. 519, Disp. No 406.

40. Ἄρα θὰ βρισκόταν ἐκεῖ ἀπὸ τὶς 21 Ἰουλίου περίπου.

41. "Che non difficilmente applicato avrebbe a procurarsi il servizio della Repubblica di Francia", κατὰ τὸ κείμενο. Ὁ Παλατῖνος ἴσως ἦταν ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς μέχρι τότε

νίκες τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας.

42. A.S.V. ζ.π., Disp. No 407.

43. Γιὰ τὸν Σπ. Μηλιαρέση δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ στοιχεῖα. Ἴσως ἀνήκει σὲ οἰκογένεια Κεφαλλήνων γιατρῶν τῆς ἐποχῆς πβ. Ἡλ. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακὰ Σύμμεικτα*, τ. Α', Ἀθ. 1904, σ. 448 - 451.

44. A.S.V., ζ.π., Disp. No 408.

πόλεμο νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα. Ὁ Παλατῖνος διευκρινίζει ὅτι εἶχε συλληφθεῖ αἰχμάλωτος στοῦ Αἰγαῖο καὶ σχεδὸν ἐτοιμοθάνατος εἶχε ὀδηγηθεῖ στὶς φυλακὲς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου σώθηκε χάρις στὶς ἐνέργειες τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ Choiseul [Gouffier]. Στὴν Τεργέστη περιμένει τὸν ἀδελφό του, maggiore ἀπὸ ἓνα χρόνο, ποὺ ἐπίσης ἔχει ζητήσει τὴν ἀπόλυσή του ἀπὸ τὸν ρωσικὸ στρατό⁴⁵. Ἀλλὰ δὲν πίστευε ὅτι τὸ αἴτημά του θὰ γινόταν δεκτό, ὅπως δὲν εἶχαν γίνει δεκτὲς καὶ οἱ διαμαρτυρίες του πρὸς τὴν αὐτοκρατορία γιὰ τὶς ἀδικίες σὲ βάρος τοῦ πατέρα του καὶ τοῦ θεοῦ του. Καὶ ὁ ἴδιος εἶχε, ἄλλωστε, ἀδικηθεῖ, ἀφοῦ δὲν ἀναγνωρίσθηκαν οἱ ὑπηρεσίες του· ὑπογραμμίζει ἰδιαίτερα ὅτι ἡ τελευταία ὑπηρεσία πρὸς τοὺς Ρώσους σχετιζόταν μὲ τὴ δράση τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. Οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνονται στοῦ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἀποκαλυπτικὲς καὶ ἐξηγοῦν τὸ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον τῆς βενετικῆς ἐξουσίας γιὰ τὶς κινήσεις τοῦ Παλατίνου στὴν Τεργέστη. Λέει, λοιπόν, ὁ Παλατῖνος ὅτι βρέθηκε ἀνάμεσα στοῦ πλήρωμα τοῦ Κατσώνη, πρὸς τὸν ὁποῖο εἶχε σταλεῖ μὲ διαταγὴ τοῦ στρατηγοῦ Tomara⁴⁶· ἀλλὰ ὁ Κατσώνης δὲν ὑπάκουσε στὶς διαταγὲς τοῦ Ρώσου στρατηγοῦ νὰ παύσει τὴν πειρατεία στοῦ Αἰγαῖο καὶ νὰ μὴν προδίδει τὸ στόλο τῆς Σικελίας⁴⁷. Οἱ πληροφορίες, ποὺ, μέχρι τώρα, μᾶς ἔχουν δώσει τὰ βενετικὰ ἀρχεῖα⁴⁸ σχετικὰ μὲ τὴν ἐξακολούθηση τῆς δράσεως τοῦ Κατσώνη μετὰ τὴν εἰρήνῃ τοῦ Ἰασίου (1792) καὶ τὴ σύλληψή, στὴ συνέχεια, τῆς οἰκογένειας καὶ 13 ὁπαδῶν του τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1792 στὴν Ἰθάκη⁴⁹ καὶ ἄλλων 6 τὸν Ὀκτώβριο τοῦ ἴδιου χρόνου στοῦ Σπα-

45. Ἡ πληροφορία θὰ χρειασθεῖ πιὸ κάτω γιὰ τὴν καύτιση τοῦ προσώπου ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει.

46. Γιὰ τὴν ἀντίθεση Tomara καὶ Κατσώνη μετὰ τὴ συνθήκη τοῦ Ἰασίου καὶ τὴ στάση τῆς ρωσικῆς ἐξουσίας ἔναντι τοῦ Κατσώνη βλ. Κ. Μέρτζιος, *Νέαι εἰδήσεις περὶ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Ἀνδρούτσου*, [Πραγματεῖαι Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 23, ἀρ. 3], Ἀθ. 1959, σελ. 36, 43, 127.

47. "...l'ultimo [servizio] dei quali lo fece ritrovare fra la ciurma, che abborriva del Cazzioni, perchè a lui spedito dal Generale Tamara con l'ordine da esso Caz-

zioni non ubbidito, di cessare dalla Pirateria dell' Arcipelago e di tradurre tutta la Flottiglia di Sicilia". (A.S.V., ὁ.π., Disp. No 408). Λέγοντας "Flottiglia di Sicilia" ἀναφέρεται στὴ ρωσικὴ ναυτικὴ δύναμη ποὺ στὸν τελευταῖο πόλεμο εἶχε στὴ Σικελία τὸ βασικὸ κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ. Ὡς σημειωθεῖ ὅτι στὶς Συρρακούσες εἶχε ἰδρυθεῖ στὰ τέλη τοῦ 1788 ἡ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν κρίση τῶν λειῶν ἀπὸ τὶς ναυτικὰς ἐπιδρομὰς, κυρίως τοῦ Α. Κατσώνη (Ἡλ. Γεωργίου, *Ὁ Θαλασσομάχος Λάμπρος Κατσώνης*, Ἀθ. 1971, σ. 101 ἐξ.).

48. Κ. Μέρτζιος, ὁ.π.

49. Κ. Μέρτζιος, ὁ.π., σ. 82.

λάτο⁵⁰ δὲν ἀναφέρουν ρητὰ τὴν ὑπαρξὴ μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων καὶ κάποιου Παλατίνου. Ἀλλὰ μποροῦμε, ἴσως, νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Παλατῖνος βρισκόταν ἀνάμεσα σὲ ἄλλους 7 κρατούμενους, (ἐκτὸς τῶν 13 ὁπαδῶν τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειάς του), ποὺ μεταφέρθηκαν στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὴν Ἰθάκη καὶ ποὺ, κατὰ τὴν ἐκθεσὴ τῆς 1 Ἰουνίου 1793 τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτῆ Κερκύρας πρὸς τὸν Δόγη στὴ Βενετία, περιλαμβάνονταν καὶ «τέσσαρες ἐκ Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου ὑπήκοοι τῆς Ὑμετέρας Γαληνότητος, οἱ ὁποῖοι ἡκολούθησαν τὸν Κατσώνην καὶ τώρα εἶναι ἐγκάθειρτοι καὶ βαρύνουν τὸ Δημόσιον Ταμεῖον μὲ τὴν διατροφὴν των»⁵¹. Τελικὰ ὅλοι παραδίδονται στὸν ἀπεσταλμένο τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ μεταφέρονται στὴν Κωνσταντινούπολη⁵², ὅπου μὲ τὶς ἐνέργειες τοῦ ἐκεῖ Ρώσου πρεσβευτῆ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀπελευθερώνονται μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι ὑπηρετήσαν στὸ πλευρὸ τῶν Ρώσων στὸν τελευταῖο πόλεμο, καὶ βέβαια δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι γιὰ τὶς πράξεις τοῦ Λάμπρου Κατσώνη⁵³. Ἄν ἡ ὑπόθεσή μας αὐτὴ εὐσταθεῖ, τότε ὁ Παλατῖνος ἴσως εἶναι μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ποὺ ὁδηγήθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὸν πρεσβευτὴ τῆς Γαλλίας. Ἔτσι φεύγει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ μέσω Ζακύνθου φθάνει στὴν Τεργέστη, ὅπως πληροφοροῦν οἱ Inquisitori di Stato τὸν Calegari⁵⁴: εἶναι δυσχερستهμένος ἀπὸ τὴ στάση τῆς Ρωσίας, δὲν ἐλπίζει πιά ὅτι θὰ λάβει καμμιά ἀμοιβή καὶ δηλώνει ὅτι θὰ ἤθελε "di non mai più pensare ad aspiri in quelle parti"⁵⁵.

Στὶς 9⁵⁶ καὶ 23 Σεπτεμβρίου 1795⁵⁷ ἐξακολουθεῖ νὰ βρίσκεται στὴν Τεργέστη καὶ νὰ περιμένει εἰδήσεις ἀπ' τὸν ἀδελφό του.

Κατὰ τὴν παραμονή του στὴν Τεργέστη ἀσχολεῖται μὲ τὴ διαλεύκανση κληρονομικῶν ὑποθέσεων τοῦ θείου του. Τὴν 1 Νοεμβρίου⁵⁸, γράφει ὁ Calegari ὅτι ὁ Παλατῖνος πῆγε στὴ Gorizia⁵⁹ μὲ πρόθεση

50. Κ. Μέρτζιος, ὁ.π., σ. 98.

51. Κ. Μέρτζιος, ὁ.π., σ. 118.

52. Κ. Μέρτζιος, ὁ.π., σ. 124. Κατὰ πληροφορία τοῦ Βαύλου στὴν Κωνσταντινούπολη, οἱ αἰχμάλωτοι βρίσκονται ἐκεῖ ἤδη στὶς 11 Δεκεμβρίου 1793.

53. Κ. Μέρτζιος, ὁ.π., σ. 124. Κατὰ τὴν ἐκθεσὴ, καὶ πάλι, τοῦ Βαύλου στὴν Κωνσταντινούπολη, 10 Ἀπριλίου 1795, ὁ Ρώσος πρεσβευτὴς ἔχει

ἐπιτύχει τὴν ἀπελευθέρωση πολλῶν ἀπὸ αὐτούς.

54. Βλ. πρὸ πάνω, σημ. 37.

55. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 408.

56. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 409.

57. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 411.

58. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 417.

59. Πρωτεύουσα τῆς ὁμόνομης ἐπαρχίας τῆς παραλιακῆς Αὐστρίας, γειτονικὴ τῆς Τεργέστης, στὴ δικαιοδοσία τῆς ὁποίας ἀνῆκε ἀπὸ τὰ 1776

νὰ ἐρευνήσει μιὰ ὑπόθεση ἰδιοκτησίας τοῦ θείου του⁶⁰. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ἔχει ἤδη φύγει στίς 2 Φεβρουαρίου 1796 γιὰ τὴ Βιέννη⁶¹, ἀπ' ὅπου γυρίζει στίς 23 τοῦ ἴδιου μήνα⁶². Μετὰ ἀπὸ τὸ ταξίδι αὐτὸ ἐλπίζει πιὰ στὴν ἀνάκτηση τῆς περιουσίας. Ἔτσι στίς 6 Μαρτίου⁶³ φεύγει ἀπὸ τὴν Τεργέστη πρὸς τὴ Βενετία μέσω τῆς Gorizia, ἀλλὰ στίς 13 Ἀπριλίου⁶⁴ ὁ Calegari μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Παλατῖνος μετὰ ἀπὸ ἀποτυχία γιὰ τὴ διευθέτηση τοῦ θέματος τῆς περιουσίας ἔχει φύγει ἀπογοητευμένος γιὰ τὸ Λιβόρνο, ἀπ' ὅπου ἀπελπισμένος γυρίζει στὴν Τεργέστη γύρω στίς 23 Ἀπριλίου⁶⁵.

Ἀλλὰ παράλληλα πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν κληρονομία τοῦ θείου του συνεχίζει τὶς προσπάθειές του γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν ἀμοιβῶν ἔναντι τοῦ πατέρα καὶ τοῦ θείου του. Ἔτσι ἀποβλέποντας οὐσιαστικὰ σ' αὐτὸν τὸ σκοπὸ, προσπαθεῖ νὰ βοηθήσει τὸν Conte de Vitz^{65a}, ποὺ τὸν Νοέμβριο 1795⁶⁶ βρίσκεται στὴν Τεργέστη, σὰν ἀπεσταλμένος τῆς Ρωσίας, γιὰ νὰ πείσει, κατὰ τὶς πληροφορίες τοῦ Calegari, τοὺς Μοντενεγκρίνους νὰ ἐπαναστατήσουν σὲ περίπτωση ἐπικρατήσεως τοῦ πολέμου Ρωσίας καὶ Τουρκίας. Στίς 26 Νοεμβρίου⁶⁷ ὁ Conte de Vitz μὲ τὸ γιὸ τοῦ Διοικητῆ (Governatore) τοῦ Μοντενέγκρο, ἔναν Ἀρχιμαυδρίτη καὶ πέντε Μοντενεγκρίνους, ἀφοῦ βρῆκαν τ' ἀπαραίτητα χρή-

ῆ Ἀκυλῆα· βλ. P. Kandler, *Storia del Consiglio dei Patrizi di Trieste dall' anno MCCLXXXII all' anno MDCCCIX con documenti*, Τεργέστη 1858, σ. 134.

60. Ἡ ὑπόθεση αὕτῃ (βλ. καὶ Disp. No 429) φαίνεται νὰ σχετίζεται μὲ τὴν προσπάθεια τοῦ Ἰωάννη Παλατῖνου γιὰ μετοικεσία Ἑλλήνων στὴν Ἀκυλῆα.

61. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 429.

62. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 433.

63. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 436.

64. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 444.

65. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 446.

65a. Πρόκειται, ὅπως φαίνεται, γιὰ τὸν Μαυροβούνιο στρατηγὸ Conte de Wintz (Witz, στὰ ἑλληνικὰ Οὐίτζ, Βίντζ), ποὺ ὑπηρέτησε ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα καί, ἀφοῦ ἀπέτυχε νὰ κινήσει τὸ τουρκικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ ἀπόσπαση τοῦ Montenegro ἀπὸ τὴ ρω-

σικὴ ἐπιρροή, ἐγκαταστάθηκε ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1822 στὸ Λονδίνο. Στὰ 1822-1824 πρωτοστατεῖ ἐκεῖ σὲ προσπάθεια Κυπρίων προσφύγων γιὰ συναψὴ δανείου γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους. Ἡ ὅλη δράση του, ποὺ συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὶς ἐνέργειες ποὺ ἀφοροῦν τὸ πρῶτο Δάνειο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διαγράφεται σὰν τυχοδιωκτικὴ· βλ. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, *Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου*, τ. Ε, 4, Ἀθ. 1971, σ. 130 - 132, 218, 257, 626, 925, κ.ά.· τοῦ ἴδιου *Ἐνέργειαι ἐν Λονδίῳ ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς Κύπρου κατὰ τὰ ἔτη 1822-1824*, «Ἑλληνικὴ Κύπρος», Δ', 1952, σ. 214 - 215· Ἀν. Λιγνάδης, *Τὸ πρῶτον Δάνειον τῆς Ἀνεξαρτησίας*, Ἀθ. 1970, σ. 118, 137 - 140, 142, 148, 184, 254, 255, 326.

66. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 417.

67. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 421.

ματα, είναι έτοιμοι ν' αναχωρήσουν για την Πετρούπολη μέσω Βιέννης, χωρίς, όμως, να υπάρχουν βέβαιες αποδείξεις για σχετική ενέργεια της Ρωσίας. 'Αλλά, προσθέτει ο Calegari, εκείνες τις μέρες έφτασε στην Τεργέστη ένας maggiore του Ρωσικού ναυτικού που τον διαβεβαίωσε ότι είχε σταλεί με επιτροπές για να προδιαθέσει υπέρ της Ρωσίας "gli antichi aderenti greci della Macedonia, Romelia ed Epiro, come di avere formate delle intelligenze coi Noti Bozzari e Mavromati nativi o commoranti di Sulli e Prevesa. Dicesi aver già sufficientemente compita la commissione ed è rivolto a Peterburg. Trovasi però lui unito pure per passare a Peterburg un giovine Bulgari, crederei figlio del Co: Nicoletto o Tetto della Casa detta del Santo, e noto per consimili inclinazioni".

Τις ενέργειές του για ικανοποίηση των αιτημάτων του προς τη Ρωσία τις επαναλαμβάνει ο Παλατίνος κατά το διάστημα της παραμονής του στη Βιέννη τον Φεβρουάριο του 1796⁶⁸, όπου με τη βοήθεια του Gradenigo, γραμματέα της ρωσικής πρεσβείας, στέλνει σχετικό υπόμνημα στην Αίκατερίνη. Τότε κατορθώνει να αποκτήσει και ρωσικό διαβατήριο. Βασικά, όμως, δεν βρίσκει την ανταπόκριση που προσδοκούσε· γι' αυτό και κατά το διάστημα της παραμονής του στο Λιβόρνο, (Απρίλιος του 1796), γράφει στον Calegari, με «συγκινητικές εκφράσεις», ότι έχει σχεδόν αποφασίσει αν πρόκειται να ζήσει σάν στρατιώτης, να προτιμήσει την υπηρεσία στον γαλλικό στρατό⁶⁹. 'Ας σημειωθεί ότι ο Βοναπάρτης βρίσκεται ήδη στην 'Ιταλία και από τις 10 'Απριλίου έχουν αρχίσει οι μάχες του Piemonte⁷⁰.

Στις ειδήσεις του Calegari παρεμβάλλεται χρονολογικά μια ενδιαφέρουσα πληροφορία του Zorzi Colonna σ' έκθεσή του στους Inquisitori di Stato στις 25 Αυγούστου 1796⁷¹. Αναφέρει ότι ο Γεώργιος Παλατίνος του διάβασε μυστικά μια προκήρυξη της Αίκατερίνης Β' με την οποία «παρακινεί όλους τους ορθοδόξους που θα ήθελαν ν' αφοσιωθούν σ' αυτή, στην κατάλληλη ευκαιρία, να πάρουν τα όπλα με το μέρος της και έναντίον του έχθρου του Σωτήρα μας 'Ιησού Χριστού, με σκοπό να ελευθερώσει τους ορθοδόξους από τη σκλαβιά και τυραννία του Βαρβάρου· υπόσχεται να δοξάσει στη συνέχεια όλους

68. A.S.V., δ.π., Disp. No 433.

69. A.S.V., δ.π., Disp. No 444.

70. D. Chandler, *Le Campagne di Napoleone*, μετάφρ. από άγγλ. του

Maurizio Pagliano κ.κ., Μιλάνο 1968, σ. 115 έξ.

71. A.S.V. Inq. di Stato, Riferte dei confidenti agli Inquisitori di Stato, b. 591.

τούς “Ελληνες, ὅπως ἦσαν δοξασμένοι στοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὑπόσχεται σ’ ὅλους δῶρα, τιμές, ἀγαθὰ, διευκολύνσεις καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, μὲ βάση τὶς ὑπηρεσίες ποὺ καθένας θὰ παρεῖχε. Ἡ προκήρυξη εἶναι γραμμένη στὰ ἑλληνικά καὶ ἰλλυρικά, πρόκειται δὲ νὰ τυπωθεῖ ἐδῶ, πιστεύω στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Θεοδοσίου ποὺ ἔχει καὶ τὰ δύο στοιχεῖα»⁷². Ὁ Colonna τοῦ ζήτησε ἓνα ἀντίγραφο, ἀλλὰ ὁ Παλατῖνος ἀρνῆθηκε ὅτι εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ τοῦ δώσει. Παράλληλα, τὸν διαβεβαίωσε ὅτι στὸ Λιβόρνο ἐπρόκειτο νὰ φθάσουν 8 ρωσικὲς ναῦες (navi) μὲ 14 φρεγάτες.

Ἀπὸ τὴν πληροφορία αὐτὴ τοῦ Colonna προκύπτουν ὁρισμένα προβλήματα. Ἡ ἑλλειψὴ ἡμερομηνίας τῆς ἴδιας τῆς προκηρύξεως δυσχεραίνει τὴν τοποθέτησή της μέσα στὸ ἱστορικό της πλαίσιο. Ἡ χρονολόγησή της στὰ 1796, ὅποτε καὶ ἡ συνομιλία Colonna - Παλατῖνου, θὰ ὀδηγοῦσε στὸ νὰ γίνεῖ παραδεκτὸ ὅτι ἡ Αἰκατερίνη Β’ ἐξακολουθεῖ τὶς ἐπιδιώξεις της, παρὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν τελευταῖο Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο 1787 - 1792. Οἱ σχετικὲς μνηεῖς τοῦ Calegari γιὰ ἐπαφές τοῦ Conte de Vitz καὶ πολὺ περισσότερο τοῦ Ρώσου ταγματάρχῃ τοῦ ναυτικοῦ, στὰ τέλη τοῦ 1795, γιὰ τὶς ὁποῖες, ἀπ’ ὅσο μπορῶ νὰ ξέρω, τίποτε δὲν εἶναι γνωστὸ μέχρι τώρα, ἐνισχύουν μιὰ τέτοια ἔκδοξη. “Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Παλατῖνο ἡ εἰδηση αὐτὴ μᾶς κάνει νὰ πιστέψουμε ὅτι συνέχισε νὰ διατηρεῖ τὶς ἐπαφές του μὲ τὴ Ρωσία παρὰ τὴ δυσἀρέσκειά του. Δὲν γνωρίζουμε, ὅμως, ἂν ἡ προκήρυξη τυπώθηκε, ἀφοῦ οἱ βιβλιογραφίες γνωστῶν μέχρι τώρα ἐντύπων τῆς ἐποχῆς δὲν μᾶς παρέχουν κάποια ἐνδειξή⁷³.

72. Τὸ κείμενο τῆς ἐκθέσεως ἔχει ὡς ἐξῆς: “Giorgio Palatino Maggiore al servizio del’ imperatrice delle Russie mi fece legger in segreto un manifesto di detta Sovrana col’ qual ecita tutti quei di ritto greco che volessero dedicarsi ad essa, è al caso prender le armi a favor suo, è contro al’ nemico di Gesù Cristo nostro Redentore, ad ogetto di de-liberar li ortodossi dalla Schiavitù, e Tirannia del Barbaro; esibindo di far brilar in sequito Tutti li Greci come brillavano nei Tempi avanti, promettendo a Tutti donni, Onori, Benni, Facoltà et altro, a

Tenòr dei servizii che ogni un presterà.

Il detto manifesto è scritto in greco, e in Lirico il qual dovrà esser qui stampato, credo nella Stamparia Teodosio qual à tutti due i Caratteri.

Lo pregai di lasciarmelo per farne una copia, ma disse mi di non potermela dare.

Esso pure mi confermò che a Livorno devono Capitare otto Navi di Linea Russe, con 14 Fregate.”

73. Δὲν ἀναφέρεται στὸν πίνακα τῶν ἐκδόσεων τοῦ τυπογραφείου τῶν Θεοδοσίου, ποὺ δημοσίευσε ὁ Γ. Πλου-

Ὁ Γεώργιος Παλατῖνος, συνεχίζει, τουλάχιστον μέχρι τις 11 Ἰανουαρίου 1797⁷⁴, νὰ ζεῖ στὴν Τεργέστη ἀπογοητευμένος, στερημένος ἀπὸ κάθε πόρο ζωῆς καὶ ἀβέβαιος, ἀκόμη, ἂν θὰ πρέπει νὰ γυρίσει στὴ Ρωσία γιὰ νὰ φροντίσει γιὰ τὶς ἀμοιβές τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ πατέρα του καὶ τοῦ θείου του. Ἐπαναλαμβάνει τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πρόθεση τοῦ ἀδελφοῦ του γιὰ παραίτησή του ἀπὸ τὸν ρωσικὸ στρατό, χωρὶς, ὅμως, ἀκόμη νὰ ἔχει εἰδήσεις του.

Οἱ προξενικὲς ἐκθέσεις παύουν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν Παλατῖνο ὕστερα ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία αὐτή. Ἀλλωστε ὁ Βοναπάρτης ἔχει προχωρήσει σημαντικὰ στὴν κατάληψη τῆς Βόρειας Ἰταλίας. Τὸν Μάιο μπαίνει στὴ Βενετία καὶ στὶς 12 τοῦ ἴδιου μήνα ἡ ἀριστοκρατία παραδίδει τὴν ἐξουσία σὲ προσωρινὴ Δημοτικὴ κυβέρνησι⁷⁵.

Ἡ ἐπόμενη, χρονολογικὰ, εἰδηση γιὰ τὸν Παλατῖνο περιέχεται στὸ ἔγγραφο τοῦ Pittoni, ποὺ παρουσιάσαμε ἐδῶ. Ὁ Pittoni δὲν δια-

μίδης, *Τὸ Βενετικὸν Τυπογραφεῖον τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Πάνου Θεοδοσίου (1755-1824)*, Ἀθ. 1969, σ. 121 - 149, οὔτε σὲ καμμία ἀπὸ τὶς βιβλιογραφίες ποὺ δημοσιεύθηκαν μεταγενέστερα. Τὸ περιεχόμενο τῆς προκηρύξεως θυμίζει τὸ μαυιφέστο (9/20 Μαρτίου 1789), ποὺ ἀποτελοῦσε τμήμα τῶν ὁδηγιῶν (Instruktion) τῆς Αἰκατερίνης Β' πρὸς τὸν Zaborovskij καὶ τὸ ὅποιο μοιράσθηκε σὲ 700 ἀντίτυπα ἀπὸ πράκτορες τοῦ ἴδιου στοὺς ὑπόδουλους λαοὺς τῆς Τουρκίας στὰ πλαίσια τῆς τότε ἐξεγέρσεώς τους. Γερμανικὴ μετάφραση ἀπὸ τὰ ρωσικὰ βλ. A. Brückner, *Russlands Politik im Mittelmeer 1788 und 1789. Ein Beitrag zur Geschichte der Orientalischen Frage* "Historische Zeitschrift" (Μόναχο) 27 (1872), σ. 110-111· στρεφίκεται στὸ βιβλίο τοῦ R. Skalovskij: *Zizn' admirala Fedora Fedorovica Usakova*, Sanktpeterburg, τ. Α' 1856. Τὸ χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα εἶναι τὸ ἀκόλουθο: "... Ihre Kaiserliche Majestät hat zu den Wassen Gegriffen, nicht nur den Erzfeind des christlichen Na-

mens für seinen Treubruch zu züchtigen, sondern auch um, wenn es Gott gefällt, die Christen aus dem Barbaren joch zu befreien...". "Ὅπως εἶναι γνωστὸ (A.M. Stanislavskaja, ὁ.π., σ. 335, σημ. 19), ὁ Παλατῖνος εἶχε σταλεῖ ἀπὸ τὸν Zaborovskij στὴν Ἀλβανία καὶ τὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ μοιράσει τὶς προκηρύξεις. Ἴσως εἶναι πιθανὸ νὰ πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο κείμενο. Γιὰ τὸ «Ἑλληνικὸ σχέδιο» τῆς Αἰκατερίνης Β' βλ. Edgar Hösch: *Das sogenannte "griechische Projekt" Katherinas II. Ideologie und Wirklichkeit der russischen Orientpolitik in der zweiten Hälfte der 18. Jahrhunderts*, «Zahrbücher für Geschichte Osteuropas», νέα σειρά, IB' 1964, 168 - 206.

74. A.S.V. Inq. di Stato, Dispacci dai consoli in Trieste, b 519, Disp. No 503.

75. Erm. Lunzi, *Storia delle Isole Ionie sotto il reggimento dei repubblicani francesi*, Βενετία 1860, σ. 11· Γ. Μαυρογιάννης, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων Νήσων*, ἔ.π., σ. 57 - 63.

σφαηνίζει για ποιόν ακριβῶς Παλατῖνο πρόκειται. Θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀναπληρώσουμε τὸ κενὸ προσφεύγοντας σὲ ἄλλες ἐνδείξεις.

Στις 19 Δεκεμβρίου, ἔπειτα ἀπὸ προδοσία, συλλαμβάνονται ἀπὸ τὴν ἀστυνομία τῆς Τεργέστης ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς καὶ ὁ Χριστόφορος Περραιβός, ποὺ τὸν συνόδευε⁷⁶. Ὁ Περραιβὸς στὴ «Σύντομο Βιογραφία τοῦ ἀοιδίου Ρήγα Φεραίου»⁷⁷, περιγράφοντας τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα καὶ τὴν πρώτη ἀνάκρισή του ἀπὸ τὴν ἀστυνομία, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀφιξή τους στὴν Τεργέστη, ἀναφέρει ὅτι ὁ Ρήγας παρουσίασε τὸν Περραιβὸ σὰν συνοδοιπόρο του ἀπὸ τὴ Βιέννη ποὺ πήγαινε στὴν Πάδοβα γιὰ ἱατρικὲς σπουδές. Ἔτσι ὁ Περραιβὸς ἀφέθηκε ἐλεύθερος, ἔχοντας, ὅμως, ὑπ' ὄψη του τὴ σχετικὴ παραγγελία τοῦ Ρήγα: «ἅπερ ἐγὼ δὲν ἐπρόλαβον νὰ πράξω, ἐνήργησον σὺ ὅσον τάχιστα· (ἐννοῶν τὴν προστασίαν τοῦ Γάλλου Προξένου)». Τὴν ἐπομένη ὁ Περραιβὸς πῆγε «μετὰ τινος ἀξιοματικοῦ Ρώσου, Ἕλληνας τὸ γένος, Κεφαλλῆνας τὴν πατρίδα, Γαβριὴλ Παλατίνου καλουμένου, διηγῆθη τῷ Προξένῳ τὰ συμβάντα, ἅπερ σφόδρα αὐτὸν ἐτάραξαν καὶ εἰς συμπάθειαν ἐκίνησαν, καὶ μάλιστα ὡς μὴ λαβόντα ἐγκαίρως εἶδῃσιν τῆς ὑποθέσεως· τὸν δὲ Περραιβὸν ὡς καταχόμενον (κατὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἄρνησιν τῆς πρώτης πατρίδος του) ἐκ τῆς κωμοπόλεως Πάργας ἐδέχθη ὡς πολίτην Γάλλον, ἐπιτρέψας αὐτῷ νὰ φέρῃ ἐπὶ κεφαλῇς καὶ τὸ τρίχρουν σημεῖον τῆς ἐλευθερίας (κοκάρδαν)»⁷⁸. Στὴ συνέχεια κατόρθωσε μὲ τὴν προστασία τοῦ Γάλλου προξένου νὰ διαφύγει τὴ φυλάκιση, ὕστερα ἀπὸ ἔκδοση σχετικῆς βασιλικῆς διαταγῆς γιὰ σύλληψή του, καὶ νὰ μεταβεῖ, στὶς ἀρχές τοῦ 1798, στὴν Κέρκυρα⁷⁹.

Δυστυχῶς ἀπὸ ἄλλη πηγὴ δὲν ἔχουμε τὴν πληροφορία γιὰ τὴ μετάβαση τοῦ Περραιβοῦ στὸν Brechet, κι' ἔτσι, ἀφοῦ ἐπίσης, οἱ εἰδήσεις γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Γεωργίου Παλατίνου στὴν Τεργέστη σταματοῦν στὶς 11 Ἰανουαρίου 1797, θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε, ἂν βέβαια πειστοῦμε

76. Κ. Ἀμαντος, ὁ.π., σ. 1(2). Πβ. Λ. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὁ.π., σ. 99.

77. Χρ. Περραιβός, *Σύντομος Βιογραφία*, ὁ.π., σ. 29.

78. Τὴν Πάργα καὶ τίς ἄλλες βενετικὲς κτήσεις στὴν Ἠπειρο μαζὶ μὲ τὰ Ἴονια νησιά κατεῖχαν οἱ Γάλλοι ἀπὸ τίς 6/17 Ὀκτωβρίου μὲ βάση τὴ συνθήκη τοῦ Campo Formio.

79. Χρ. Περραιβός, *Σύντομος Βιογραφία*, ὁ.π., σ. 31 - 32. Τοῦ ἴδιου,

Ἀπομνημονεύματα Πολεμικά, τ. Α', Ἀθ. 1836, σ. ι' - ιβ'. Ὁ Ν.Α. Βέης στὴν εἰσαγωγή του στὴν ἔκδοση τῶν *Ἀπάντων Χριστοφ. Περραιβοῦ*, Ἐπιμ. Μ.Μ. Παπαϊωάννου, Ἀθ. 1956, σ. 16, δέχεται ὅτι ὁ Περραιβὸς ἔμεινε στὴν Τεργέστη περὶ τὸν ἓνα μῆνα. Ἀρχές Ἰανουαρίου 1798, μᾶλλον, φεύγει καὶ πηγαινέι στὴ γαλλοκρατούμενη τότε Κέρκυρα.

για την ακρίβεια του Περραιβοῦ⁸⁰, ότι στο διάστημα αυτό έφθασε στην Τεργέστη ο Γαβριήλ Παλατῖνος, αδελφός του Γεωργίου, στη ρωσική υπηρεσία κι αυτός. Τό ότι ο Γαβριήλ Παλατῖνος ήταν αδελφός του Γεωργίου μαθαίνουμε πάλι από τόν Περραιβό, από την 'Ιστορία του Σουλίου και Πάργας» αυτήν τη φορά, και συγκεκριμένα από τη διήγηση της πολιορκίας της Πάργας από τόν 'Αλῆ στή 1798.

Δέν θα έπεκταθῶ σέ λεπτομέρειες σχετικά μέ τίς σχέσεις 'Αλῆ και Βοναπάρτη στή 1797-1798⁸¹, πού εντάσσονται στο πλαίσιο της ανατολικής πολιτικής του Βοναπάρτη και τῶν έπεκτατικῶν πρὸς τὰ βενετικά παράλια της 'Ηπείρου διαθέσεων του 'Αλῆ. 'Η τελευταία φάση τους έμπίπτει στην περίοδο της Ρωσοτουρκικής έκστρατείας στη Μεσόγειο έναντιόν της Γαλλίας στή 1798⁸². Από την πλευρά του ο 'Αλῆς καταλαμβάνει στίς 6 'Οκτωβρίου τὸ Βουθρωτό⁸³, στίς 12 τὴν Πρέβεζα⁸⁴ και άμέσως στρέφεται έναντιόν της Πάργας, τούς κατοίκους της όποίας καλεῖ τὴν ἴδια μέρα σέ παράδοση⁸⁵. Στό μεταξὺ ο Ρωσοτουρκικός στόλος ὑπὸ τούς ναύαρχους Ούσακώφ και Καδῆρ Βέη από τίς 28 Σεπτεμβρίου / 9 'Οκτωβρίου 1798 έχει πλησιάσει στή Κύθηρα⁸⁶, ἐνῶ στίς 14 / 26 'Οκτωβρίου ἡ γαλλική φρουρά της Ζακύνθου

80. 'Αξίζει νά σημειωθεί ότι ο Περραιβός έγραψε τὴ βιογραφία του Ρήγα 63 χρόνια αργότερα, στή 1860. Για τὴν άξιόπιστία του, πού βέβαια στο συγκεκριμένο σημείο δέν έχουμε λόγο νά άμφισβητήσουμε, έχουν γραφεί πολλά. Για τὸ θέμα βλ. τίς παρατηρήσεις του Α. Βρανούση, 'Ο «Πατριωτικός Ύμνος» του Ρήγα και ἡ «Ελληνική Καρμανόλα», «Εἰς μνήμην Κ. 'Αμάντου 1874-1960», 'Αθ. 1960, σ. 309 - 310 και κυρίως στή σημ. 2 της σ. 309.

81. Βλ. σχετικά Γ. Μαυρογιάννης, 'Ιστορία τῶν 'Ιονίων νήσων, ὅ.π., τ. Α', σ. 151 - 173· Σπ. 'Αραβαντινός, 'Ιστορία 'Αλῆ πασά του Τεπελενλή, 'Αθ. 1895, σ. 95-137· Γ. Σιυρόκας, 'Ο 'Αλῆ Πασάς και οί Αὐτοκρατορικοί Γάλλοι της Ἐπτανήσου (Νέα στοιχεία από τὸ άνέκδοτο άρχαιο του C. Berthier), «Δωδώνη» Γ', 1974, σ. 277 - 292.

82. N. Saul, *Russia and the Medi-*

terranean, 1797-1807, Σικάγο - Λονδῖνο 1970, σ. 63 - 129 όπου και ἡ προγενέστερη, ἰδιαίτερα ρωσική, βιβλιογραφία,

83. Σπ. 'Αραβαντινός, ὅ.π., σ. 106 - 107.

84. Σπ. 'Αραβαντινός, ὅ.π., σ. 108 - 127.

85. Χρ. Περραιβός, 'Ιστορία του Σουλίου και Πάργας, τ. Β', 'Αθ. 1857, σ. 18 έξ. ['Ιστορία της Πάργας]· Σπ. 'Αραβαντινός, ὅ.π., σ. 128 - 137· Έμμ. Πρωτοψάλης, Σελῖς ἐκ της 'Ιστορίας της Πάργας, «'Αθηνά» ΝΘ', 1955, σ. 131 - 139, όπου και βιβλιογραφία του ίδιου, Συμβολή εις τὴν 'Ιστορίαν Πρεβέζης και Πάργας, ΔΙΕΕ ΙΑ', 1956, σ. 59 - 77· Ugo Foscolo, *Narrazione delle fortune e della cessione di Parga*, Φλωρεντία 1850, Παλέρμο [1927], σ. 47 - 48.

86. Εὐγ. Ταρλέ, 'Ο Ναύαρχος Ούσακώφ στή νησιά του 'Ιονίου, μετ. Κώ-

παραδίδεται⁸⁷. Οἱ Πάργιοι στρέφονται πρὸς τοὺς ναυάρχους γιὰ προστασία⁸⁸, βρίσκουν ἀνταπόκριση καὶ στὴ συνέχεια ὑψώνουν τὴ ρωσικὴ σημαία στὰ τεῖχη τους, ὥστε ἀντιμετωπίζουν ἀγέρωχα τὸν Ἀλῆ⁸⁹, ποὺ ἀπελπισμένος προσπαθεῖ νὰ προσελκύσει⁹⁰ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν δύο ναυάρχων ποὺ ἀπὸ τὴς 9 / 21 Νοεμβρίου πολιορκοῦν τὴν Κέρκυρα⁹¹. Ἀλλὰ οἱ ἐνέργειες τοῦ Γεωργίου Παλατίνου, γραμματέα καὶ διερμηνέα τοῦ Οὐσακῶφ, σώζουν τοὺς Παργίους ἀπὸ τὸν Ἀλῆ. Καὶ στίς τρεῖς ἐκδόσεις τῆς Ἱστορίας τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας⁹² ὁ Περραιβὸς ἀναφέρει μὲ ἐνθουσιώδη τρόπο στὴ στάση τοῦ Γεωργίου Παλατίνου⁹³, ὁ ὁποῖος παριστάνει στὸν Οὐσακῶφ τὴν παράδοση τῆς Πάργας στὸν Ἀλῆ σὰν τὸ μεγαλύτερο κακὸ, γιὰτὶ κἀτι τέτοιο θὰ σήμαινε τὴ μείωση τῆς ἐπιρροῆς τῆς Ρωσίας στοὺς Ἕλληνες, ἀφοῦ στὴν Πάργα ἔβρισκαν ἄσυλο «οἱ παρὰ τοῦ τυράννου καταδιωκόμενοι χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι». Προσπάθειες δωροδοκίας τοῦ Παλατίνου ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ Ἀλῆ ἀποτυγχάνουν⁹⁴.

Τελικὰ ἡ Πάργα παραδίδεται στὸν ἐνωμένο ρωσοτουρκικὸ στόλο

στα Χειμαριοῦ, «Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ» Θ' 1962, σ. 53· A. M. Stanislavskaja, *ὁ.π.*: δὲν μπόρεσα νὰ συμβουλευτῶ τὴ μελέτη τοῦ J. L. Macknight, *Admiral Ushakov and the Ionian Republic. The genesis of Russia's First Balkan Satellite*. Univ. of Wisconsin, Ph. D. Diss. 1965.

87. Εὐγ. Ταρλέ, *ὁ.π.*, σ. 55.

88. Χρ. Περραιβός, *Ἱστορία τῆς Πάργας*, *ὁ.π.*, σ. 22 - 23.

89. Χρ. Περραιβός, *Ἱστορία τῆς Πάργας*, *ὁ.π.*, σ. 32. Ἀπάντηση Παργίων πρὸς Ἀλῆ (9 Νοεμβρίου 1798).

90. Χρ. Περραιβός, *Ἱστορία τῆς Πάργας*, *ὁ.π.*, σ. 38.

91. Εὐγ. Ταρλέ, *ὁ.π.*, σ. 71.

92. Γιὰ τὴν πατρότητα τῆς πρώτης Παρισινῆς ἐκδόσεως τοῦ 1803 τῆς Ἱστορίας τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας τοῦ Περραιβοῦ βλ. Στ. Μακρυμύχλης, *Βιβλιογραφικὲς καὶ ἱστορικὲς ἐρευνες γύρω ἀπὸ τὸν Περραιβό*, Ἀθ. 1950· Λ. Βρανούσης, *Ἐνα περιζήτητο Κερκυραϊκὸ χειρόγραφο. Ὁ Κώδικας τῆς*

Ἀλληλογραφίας τοῦ Περραιβοῦ, «Πρακτικὰ Γ' Πανιόνιου Συνεδρίου» τ. Α', Ἀθ. 1967, σ. 49 σημ. 1.

93. *Ἱστορία Σύντομος τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας. Περιέχονσα τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν καὶ ἡρωϊκοὺς μετὰ τῶν Τούρκων πολέμους, καὶ μάλιστα τοὺς τοῦ Σουλίου μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασῆ κατὰ τὸν Ἰωαννῖνον καὶ ἡγεμόνος τῆς Γραικίας καὶ Μακεδονίας*, τ. Α' Παρίσι 1803, σ. 116, σημ. 1: «Ὁ Γεώργιος Παλατίνος γέννημα τῆς Κεφαλληνίας εἰς τὸ Ἀργοστόλι· οἱ γονεῖς του ἐκατάγοντο ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Λιβυαδίας· ἀνὴρ φιλόφρων καὶ φιλογενής». Τὰ ἴδια ἀναφέρει καὶ στὴν *Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας*, τ. Α', Βενετία 1815, σ. 140 σημ. 1. Στὴν τρίτη ἐκδοση (τ. Β' Ἀθ. 1857, σ. 37 σημ. 1) προσθέτει: «ἦν τίμιος, φιλογενής, ἀφιλοχρήματος, ἐν ᾧ ἡ ἐποχὴ καὶ ἡ τύχη τὸν ἐπαρακαλοῦσαν νὰ χρηματολογήσῃ».

94. Χρ. Περραιβός, *Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας*, Ἀθ. 1857, τ. Β', σ. 38.

και οι Ρῶσοι τοποθετοῦν τοποτηρητὴ τῆς πόλεως ἀρχικά τὸν Σπύρο Στεκούλη, Κεφαλλήνα, καὶ ἔπειτα τὸν ὑποχιλίαρχο Γαβριήλ Παλατῖνο, τὸν ὁποῖο ὁ Περραιβὸς σαφῶς διακρίνει σὰν ἀδελφὸ τοῦ Γεωργίου Παλατίνου, «ὅστις [Γαβριήλ] ἐστάθη ἓνα ὁλόκληρον χρόνον, καὶ ἔκτοτε ἠὔξησεν ἡ μεγαλοψυχία τους, καὶ ἐσβύσθησαν αἱ ἐλπίδες τοῦ ἐχθροῦ»⁹⁵.

Τὸν Γεώργιο Παλατῖνο ἀναφέρει σὰν γραμματέα τοῦ Οὐσакὼφ καὶ στὴ Βιογραφία τοῦ Ρήγα⁹⁶. Ὁ Περραιβὸς μετὰ τὴν ἀναχώρησή του (ἀρχὲς τοῦ 1798) ἀπὸ τὴν Τεργέστη κατέφυγε στὴ γαλλοκρατούμενη Κέρκυρα, ὅπου καὶ «δευτερωτύπωσε» τὰ δύο ἄσματα τοῦ Ρήγα⁹⁷. Ἡ ἀλλαγὴ κυβερνήσεως, ὅμως, στὴν Κέρκυρα⁹⁸ προκάλεσε τὸ φόβο τῶν δημοκρατικῶν, ποὺ ἔγιναν στόχος συκοφαντιῶν. Παρὰ τίς προφυλάξεις του δὲν κατόρθωσε κι αὐτὸς νὰ ἀποφύγει τίς κατηγορίες, ἔκαψε προληπτικὰ τὰ «δευτερωτυπωθέντα» ἄσματα, καὶ σώθηκε μόνο χάρις στὶς ἐνέργειες τοῦ Ρώσου πρεσβευτῆ στὴν Κέρκυρα Ἐλευθερίου Μπενάκη καὶ τοῦ γραμματέα τοῦ Ρώσου ναυάρχου Γεωργίου Παλατίνου, Κεφαλλήνα, «οἷτινες ἀπὸ πάσης ποινῆς τὸν ἀπήλλαξαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐσύστησαν ὡς ἀφοσιωμένον εἰς τὸ ρωσικὸν κράτος». Τὸ περιστατικὸ θὰ πρέπει νὰ τὸ τοποθετήσουμε μέσα στὰ 1799, δεδομένου, μάλιστα, ὅτι στὶς 3 Νοεμβρίου 1799 ὁ Οὐσакὼφ ἀνακαλεῖται ἀπὸ τὴ Μεσόγειο στὴ Μαύρη Θάλασσα⁹⁹.

Ἀπὸ τίς μνεῖες, λοιπόν, τοῦ Περραιβοῦ συνάγουμε ὅτι ὁ Γεώργιος Παλατῖνος παρὰ τὴ δυσἀρέσκεια, ποὺ διαφαίνεται ἀπὸ τίς βενετικὲς ἐκθέσεις νὰ ἔχει ἀπέναντι στὴ Ρωσία καὶ παρὰ τὴν ἀπόφασή του νὰ ἀποχωρήσει ἀπὸ τὸν ρωσικὸ στρατό, μὲ τὴ νέα ρωσοτουρκικὴ ἐμφάνιση στὴ Μεσόγειο τάσσεται σὲ πολὺ διακεκριμένη θέση στὴν ὑπηρεσία τοῦ Οὐσакὼφ. Δυστυχῶς δὲν ξέρουμε οὔτε πότε ἔφυγε ἀπὸ τὴν Τεργέστη

95. Χρ. Περραιβός, *Ἱστορία Σύντομος τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας*, ἔκδ. 1803, σ. 119 καὶ ἔκδ. 1815 σ. 143. "Ἄς σημειωθεῖ ὅτι στὴν ἔκδοση 1857 παραλείπει, κατὰ τρόπον δυσεξήγητο, τὰ περὶ Γαβριήλ Παλατίνου. Γιὰ τίς μεταλλαγές ποὺ παρουσιάζονται στὶς τρεῖς ἐκδόσεις βλ. Π. Ζερλέντης, *Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα, Α' Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας τοῦ Χριστοφύρου Περραιβοῦ ὑπὸ ἔποψιν τοῦ ἀξιολίστου ἐξεταζομένη*, Ἀθ. 1889.

96. Χρ. Περραιβός, *Σύντομος Βιογραφία*, ἔ.π., σ. 40 - 41.

97. Πρόκειται γιὰ τὸν «Θούριο» καὶ τὸν «Πατριωτικὸ Ὕμνον». Ἀναλυτικὰ γιὰ τὸ θέμα βλ. Α. Βρανούσης, *Ὁ «Πατριωτικὸς Ὕμνος»*, ἔ.π., σ. 299 - 336 καὶ συγκεκριμένα σ. 304 ἐξ.

98. Στις 5 Μαρτίου 1799 ἔληξε ἡ πολιτοκρία τῆς ἀπὸ τίς ρωσοτουρκικὲς δυνάμεις, βλ. Erm. Lunzi, *Storia delle Isole Ionie*, ἔ.π., Βενετία 1860, σ. 237.

99. N. Saul, *Russia*, ἔ.π., σ. 129.

οὔτε τί μεσολάβησε ὥστε νὰ ταχθεῖ πάλι στήν ἐνεργὸ ρωσικὴ ὑπηρεσία. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μετὸν ἀδελφὸ του Γαβριήλ, ποῦ, ἂν πιστέψουμε στὸν Περραιβό, βρισκόταν στήν Τεργέστη τουλάχιστον στίς 20 Δεκεμβρίου 1797. Ἀξιοσημείωτη, ἐπίσης, εἶναι αὐτὴ ἡ συχνὴ μνεῖα τῶν δύο Παλατίνων ἀπὸ τὸν Περραιβό.

Στὰ μέσα τοῦ 1805 συμπληρώνεται ἡ ὀργάνωση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία στὰ Ἐπτάνησα. Τὸ πέμπτο τμήμα τοῦ σώματος αὐτοῦ σχηματίσαν οἱ Χειμαριῶτες μετὰ κέντρο τὴν Κέρκυρα κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ Kapitan (λοχαγοῦ) Παλατίνου (τὸ μικρὸ ὄνομα παραλείπεται)⁹⁹_a.

Παλατῖνο συναντοῦμε πάλι στὴ ρωσοτουρκικὴ ἐκστρατεία στὴ Μεσόγειο στὰ 1806-1807, ὡς ὑπασπιστὴ τοῦ Σενιάβιν¹⁰⁰. Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1807 ὁ ρωσικὸς στόλος παρουσιάζεται στήν Ὑδρα. Στὴν προσπάθεια νὰ ὠθήσουν σ' ἐπανάσταση τὸ νησί, ποῦ βρίσκεται διχασμένο στὸ θέμα αὐτό, ὁ ἀντιταγματάρχης (sekund major) Γ. Παλατῖνος, ὑπασπιστὴς τοῦ Σενιάβιν¹⁰¹ θέλοντας νὰ ἐκμηδενίσει τὴ σημασία τῆς Τουρκίας σὲ σύγκριση μετὰ τὴ Ρωσία, ρουφᾷ μιὰ πρέζα καπνοῦ καὶ ρωτᾷ τοὺς παρισταμένους ἂν ἔμεινε κάτι ἀπ' αὐτόν· «οὕτως τοῖς εἶπε, καὶ ἡ Ρωσία θὰ καταπῇ τὴν Τουρκίαν». Ἀνάλογη κίνηση κάνει λίγο ἀργότερα καὶ στὰ Ψαρά¹⁰². Παρὰ τὴ δυσπιστία τῶν Ὑδραίων καὶ τῶν Ψαριανῶν, τελικὰ, τὰ νησιά μετέχουν μετὰ εἰδικoὺς ὅρους στὸν πόλεμο. Στὴ συνέχεια, ὁ Παλατῖνος εἶναι ὁ ἀποστολέας καὶ ὁ συντάκτης διαταγῶν καὶ παραγγελιῶν τοῦ Σενιάβιν πρὸς τοὺς Ὑδραίους¹⁰³. Ὁ Παλατῖνος υπογράφεται «ὁ τῆς Αὐλῆς συμβουλάτωρ». Μετὰ τὴ μεσολάβησή του ὁ Νικοτσάρας ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μετὰ τὸν Σενιάβιν τὸν Μάϊο καὶ Ἰούνιο

99α. A.M. Stanislavskaja, ὁ.π., σ. 314 σημ. 83· γιὰ τὸ ἐλληνικὸ αὐτὸ σῶμα βλ. σ. 311 κ.εξ.

100. Γιὰ τὴν ἐκστρατεία αὐτὴ βλ. N. Saul, *Russia*, ὁ.π., σ. 194 - 220. Γιὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1807 βλ. Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία*, ὁ.π., σ. 710 - 727· N. Saul, ὁ.π., σ. 216 - 220.

101. Γ.Δ. Κριεζῆς, *Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας ποτὶ τῆς (Ἑλληνικῆς) Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821*, Πάτρα 1860, σ. 123 - 124· πβ. Κ. Σάθας, *Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς*, Ἀθ. 1869, σελ. 575 - 576· A. M. Stanislavskaja, ὁ.

π., σ. 335: ἀπὸ γράμμα τοῦ Παλατίνου ποῦ μνημονεύεται ἐκεῖ (σημ. 19) διαπιστώνεται ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος ποῦ ὑπηρετοῦσε ἀπὸ τὰ 1775 στὸν ρωσικὸν στρατό· στὰ 1788 στάλθηκε στὴν Ἀλβανία καὶ στὰ 1798-1801 ὑπηρετήσε στὴ μοῖρα τοῦ Οὐσάκωφ.

102. Κ. Νικόδημος, *Ὑπόμνημα τῆς νήσου Ψαρῶν*, Ἀθ. 1862, σ. 47 - 49· πβ. Κ. Σάθας, ὁ.π., σ. 576.

103. Ἀντ. Λιγνός, *Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὑδρας (1778-1832)*, τ. Γ', Πειραιᾶς 1922, σ. 12, 15 - 16, 30 - 34, 42, 90, 113 - 114, 147 - 149.

τοῦ 1807 καὶ πηγαίνει νὰ τὸν συναντήσει στὴν Τένεδο γιὰ τὴ ρύθμιση τῶν ἐπαναστατικῶν τοῦ ἐνεργειῶν¹⁰⁴. Ὑστερα ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ γιὰ κατάπαυση τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὁ Σενιάβιν καὶ ὁ Παλατῖνος φεύγουν ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο μαζί με τὸν ρωσικὸ στόλο¹⁰⁵.

Τελευταία, μέχρι τώρα, πληροφορία γιὰ τὸν Παλατῖνο, ἀπ' ὅσο μπορῶ νὰ ξέρω, εἶναι ἡ εἰδηση ποὺ ἔχουμε ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ Στ. Κούμπαρη σχετικὰ μετὰ τὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία. Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1820 «κάποιος Μαῖορ Παλατῖνος» βρίσκεται διοικητὴς τῆς φρουρᾶς στὴ Ζάσταβα, «τὸν ὅποιον εἶχα βάλει εἰς τὴν "Φιλικὴν Ἑταιρίαν" πρὸ ἓνα χρόνον», ἀναφέρει ὁ Κούμπαρης, ποὺ στέλνει μετὰ τὸν Ψαλῖδα τυπογραφία στὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, στὸ Κισνόβι. Τὸν Ψαλῖδα συνιστᾷ μετὰ γράμμα στὸν γέρο Παλατῖνο γιὰ νὰ τὸν διευκολύνει στὴ μεταφορὰ τῆς τυπογραφίας χωρὶς διατυπώσεις καὶ ἔλεγχο: ὁ Παλατῖνος ἀνταποκρίθηκε στὸ αἶτημα. Δυστυχῶς καὶ πάλι λείπει τὸ μικρὸ ὄνομα, ἐνῶ οἱ κατάλογοι τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας δὲν ἀναφέρουν τ' ὄνομά του^{105a}.

Συνοψίζοντας τὰ πρὶν πάνω στοιχεῖα βλέπουμε ὅτι δὲν ξέρουμε ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο ἢ ἂν καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ Παλατῖνοὶ ἦταν στὴν Τεργέστη τὴν ἐποχὴ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ δύο πρόσωπα ποὺ κινοῦνται μέσα στὸ ἐπαναστατικὸ κλίμα ποὺ ζεῖ ὁ ἐλλαδικὸς χῶρος, κυρίως στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 18ου αἰῶνα. Τὸ κλίμα αὐτὸ τὸ ἐνισχύουν καὶ τὸ ὑποθάλπουν οἱ ξένες Δυνάμεις, πάντοτε, ὅμως, μετὰ ἀπώτερο στόχο τὴν ἐπίτευξη τῶν πολιτικῶν τους ἐπιδιώξεων. Στὴν πρώτη φάση τὸν πρωτεύοντα ρόλο κατέχει ἡ Ρωσία, ποὺ κατορθώνει νὰ παρουσιάζεται σὰν προστάτιδα τῶν ὀρθοδόξων, καὶ νὰ ἀποστέλλει στὶς σκλαβωμένες περιοχὲς κατάλληλα ἐφοδιασμένους πράκτορες μετὰ ὑποσχέσεις γιὰ ἀπελευθέρωση. Ὅπως δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητες οἱ ἀμοιβὲς ποὺ χαρίζει, ὥστε πολλοὶ Ἕλληνες στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία πετυχαίνουν νὰ ἀνέβουν σὲ μεγάλα ἀξιώματα. Παράλληλα, ὅμως, εἶναι φυσικὴ μιὰ σύγκρουση συμφερόντων καὶ φιλοδοξιῶν ἀνάμεσα στοὺς ἴδιους τοὺς πράκτορες καὶ ἀξιωματικούς, μετὰ ἀποτελεσμα

104. Κ. Σάθας, *Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς*, ὁ.π., σ. 578 - 581. Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία*, ὁ.π., σ. 717.

105. Ἀπὸ τὴν τελευταία μνεῖα ποὺ ἔχουμε ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Ὑδρας (Ἀντ. Λιγνός, ὁ.π., σ. 149) ὁ Σενιάβιν καὶ ὁ Παλατῖνος βρίσκονται στὴν Ὑδρα,

(Αὐγ. 1807), παραπονοῦνται γιὰ τὴν ἀμέλεια τῶν Ὑδραίων νὰ ἀνταποκριθοῦν στὶς παραγγέλεις τους, καὶ ἀναχωροῦν.

105a. Σακελ. Σακελλαρίου, *Φιλικὴ Ἑταιρεία*, Ὁδησὸς 1909, σ. 70 - 71. πβ. G. L. Ars, *Eleristskoe dvizenie v Rossii*, Μόσχα 1970, σ. 286.

νά μὴ μπορούμε νὰ ἔχουμε, πάντα, μιὰ σαφῆ καὶ ἀντικειμενικὴ εἰκόνα τῆς δράσεώς τους. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἰσχυροῦ γαλλικοῦ παράγοντα στὸ πολιτικὸ προσκῆνιο τῆς Εὐρώπης, στὰ τέλη τοῦ αἰώνα, εἶναι ἐπόμενο νὰ προκαλέσει τὸ ἀντίστοιχο ἐνδιαφέρον ἀπὸ μέρους τῶν ὑποδούλων, ποὺ ἀπογοητευμένοι στρέφονται πρὸς τὴ νέα αὐτὴ δύναμη. Δὲν θ' ἀργή-σει, βέβαια, νὰ γίνῃ κατανοητὸ ὅτι καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ θὰ χρησιμοποιοῦ-θοῦν μόνο γιὰ τὰ γαλλικὰ συμφέροντα.

Ὁ Γεώργιος Παλατῖνος, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχουμε τὶς περισσότερες λεπτομέρειες, ἀποτελεῖ μιὰ χαρακτηριστικὴ φυσιογνωμία τῆς ἐποχῆς. Ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴ ρωσικὴ στάση, ἀφοῦ μάταια ἐπιχειρεῖ νὰ πετύχει μιὰ ἀναγνώριση τῶν ὑπηρεσιῶν του, ποὺ οἱ πηγὲς δὲν μᾶς τὶς παρουσιάζουν σὰν ἀπόλυτα συμβιβασμένες με τοὺς πόθους ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκφράζει ἡ καταγωγὴ του, καταφεύγει στὴν Τεργέστη. Οἱ φῆμες τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας τὸν προσελκύουν. Διατηρεῖ, ὅμως, ὅπως φαίνεται, τοὺς δεσμούς του με τὸν προηγούμενο ρωσικὸ κύκλο του γιὰ τὶς ἀπελευθερωτικὲς προσπάθειες πρὸς τοὺς Ἑλ-ληνες. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἐλληνικῆς καταγωγῆς V.S. Tomara, Ρῶσος πρεσβευτὴς στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὰ 1797, ἐπέκρινε τὴν πρόσληψη τοῦ Παλατῖνου στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία λόγω τῶν «ἰακωβι-νικῶν» ἀντιλήψεων του¹⁰⁶. Μπορεῖ, λοιπόν, νὰ μὴν εἴμαστε μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἀν ὑποθέσουμε ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς πρωτοβουλίας, ποὺ τὸ ἀστυνομικὸ ἔγγραφο μᾶς παρουσιάζει, ἀφοῦ μιὰ ἀνάλογη κίνηση πρὸς τὴ Γαλλία δὲν θὰ τὸν ἔ-βρισκε τελείως ἀδιάφορο.

Ὁ Κεφαλλήνας, λοιπόν, Παλατῖνος με τὸν Πελοποννήσιο Ἀνδρέα παρουσιάζονται στὸν Γάλλο πρόξενο καὶ τοῦ ἀνακοινώνουν ὅτι «ὁλό-κληρη ἡ Πελοπόννησος ἔχει τὴν πρόθεση νὰ ἐπαναστατήσῃ»· θεωροῦν, ὅμως, ὅτι γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια ἦταν ἀναγκαία ἡ Γαλλικὴ κατοχὴ «τῶν Βενετικῶν νησιῶν τῆς Ἀνατολῆς», δηλαδὴ τῶν Ἰονίων, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ 1715 μόνο σ' αὐτὰ εἶχε περιορισθεῖ ἡ βενετικὴ ἐξουσία στὴν Ἀνατολή. Χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι πρόκειται γιὰ ὀργανω-μένη προσπάθεια, γιὰ τὴν τέτοια ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα μᾶς λείπουν, θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ δεκτὸ ὅτι οἱ δύο ἐπισκέπτες τοῦ Γάλλου προξένου, καταγόμενοι ἀπὸ τὶς περιοχὲς ποὺ περιλαμβάνονταν στὸ προτεινόμενο σχέδιο, ἀναλαμβάνουν νὰ προβάλουν τὴ σημασία τοῦ ὅλου ζητήματος.

106. A.M. Stanislavskaja, ὁ.π., σ. 335, σημ. 19.

Ἀλλά συναντοῦν τὴν ἄρνηση τοῦ προξένου Brechet¹⁰⁷, ποὺ ἔχει προσωρινὲς ἐξουσίες καὶ θὰ παραμείνει μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ 1798. Εἶναι αὐτὸς, ποὺ στὴ συνέχεια, θὰ διαδραματίσει κάποιον ρόλο, δυστυχῶς ἔχι οὐσιαστικό, στὴν ὑπόθεση τοῦ Ρήγα. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σημειώσα πῶς εἶναι κάπως παράξενο ὅτι καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ Γρηγοράκη, καὶ οἱ ἀποπειρὲς τοῦ Ρήγα καὶ ἡ νέα αὐτὴ πρωτοβουλία ἔχουν σὰν τόπο δράσεως τὴν Τεργέστη καὶ μεσολαβητικὸ πρόσωπο τὸν ἐκεῖ Γάλλο πρόξενο. Θὰ μπορούσαμε νὰ δεχθοῦμε ὅτι τὴν ὅλη κίνηση εὐνοεῖ ἡ ὕπαρξη, ἐκεῖ, μελῶν μιᾶς ἀκμάζουσας ἑλληνικῆς, ἐμπορικῆς κυρίως, παροικίας, ποὺ, μπορεῖ νὰ μὴ διακρίνονται γιὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ προσήλωσή τους στὶς ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, δὲν μπορούμε, ὅμως, νὰ δεχθοῦμε ὅτι μένουν ἀσυγκίνητοι ἀπὸ τὰ ἀπελευθερωτικὰ μηνύματα τῶν συμπατριωτῶν τους. Ἄλλωστε εἶναι γνωστὸς ὁ κύκλος τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ρήγα, ποὺ ἔχει δημιουργηθεῖ γύρω ἀπὸ τὸν Χιώτη Ἀντώνιο Κορωνιό¹⁰⁸. Ἡ ἐκλογή τῆς Τεργέστης σὰν τόπου δράσεως τῶν ἀποστολέων, μᾶλλον θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὸ ὅτι εἶναι ἡ μοναδικὴ πόλη μὲ ἔμμεση πρόσβαση ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς περιοχές, ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ νικηφόρο πεδίο δράσεως τοῦ Βοναπάρτη αὐτὴ τὴν ἐποχὴ καὶ ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή του, ἐκτὸς ἀπὸ μικρὴ διακοπή. Καὶ παράλληλα, ὅταν οἱ πόθοι γίνονται πιὸ ἔντονοι, διαθέτει πρόξενο, μὲ τὸν ὁποῖο νὰ μπορεῖ νὰ γίνεῖ μιὰ ἔμμεση ἔστω συνεννόηση.

Τὸ προτεινόμενο σχέδιο βρίσκεται μέσα στὰ πλαίσια τόσο τῶν ἑλληνικῶν προσδοκιῶν ὅσο καὶ τῶν γαλλικῶν σχεδίων στὴν Ἀνατολὴ

107. Συνταγματάρχης τοῦ ἱππικοῦ, διοικητῆς τῆς Τεργέστης κατὰ τὴ γαλλικὴ κατοχὴ (23 Μαρτίου - 23 Μαΐου 1797). Κατὰ διαταγὴ τοῦ Βοναπάρτη (15 Μαΐου) θὰ παρέμενε σὰν προσωρινὸς πρόξενος Τεργέστης μετὰ τὴν ἀναχώρηση τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων, ὅπως κι ἔγινε. Βλ. Saba Guido, *Regesto dei documenti riguardanti Trieste e l' Istria durante il periodo napoleonico esistenti negli archivi di Parigi*, Τεργέστη 1953, σ. 10· πβ. Α. Dascalakis, *Rhigas*, ὅ.π., σ. 147, σημ. 2.

108. Ὑπάρχει μιὰ ἔμμεση πληροφορία, ποὺ δὲν ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ ἀκόμη ἀπόλυτα, γιὰ ἀποστολὴ Ἑλ-

λῶνων στὸν Βοναπάρτη στὴν Udine, πόλη κοντὰ στὴν Τεργέστη, τὴν περίοδο τῶν διαπραγματεύσεων γιὰ τὴν εἰρήνη τοῦ Campo Formio. Πβ. Α. Dascalakis, *Rhigas*, ὅ.π., σ. 113· Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὅ.π., σ. 89· Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία*, ὅ.π., σ. 597. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἓνα ἀκόμη δεῖγμα γιὰ τὴ σημασία τῶν Ἑλλήνων τῆς διασπορᾶς σὰν δεκτικῶν στοιχείων τῶν φιλελευθέρων γαλλικῶν ιδεῶν. Πβ. Α. Camariano-Cioran, *Les Iles Ionienes de 1797 à 1807 et l' essor du courant philofrançais parmi les Grecs*, «Πρακτικὰ Τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου», τ. Α', 1967, σ. 97 -98.

καὶ συγκεκριμένα τοῦ Βοναπάρτη, ἀμέσως μετὰ τὶς νίκες του στὴν Ἰταλία. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο σκέλη· τὴν πρόθεση τῶν Πελοποννησίων γιὰ ἐπανάσταση καὶ τὴν πρόταση γιὰ κάλυψή της ἀπὸ γαλλικὰ στρατεύματα ποὺ θὰ εἶχαν καταλάβει τὰ Ἰόνια. Σὰν ἀντάλλαγμα δίνεται ἡ ὑπόσχεση γιὰ παράδοση τῆς ἐπαναστατημένης περιοχῆς στοὺς Γάλλους σὲ περίπτωση ἐπιτυχίας. Προκειμένου γιὰ τὴν Πελοπόννησο εἶναι γνωστὴ ἡ θέση ποὺ πῆρε στὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ 18ου αἰῶνα, κυρίως, καὶ ἡ σημασία ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὴ Ρωσία στὴν ἀρχή, καὶ ποὺ δὲν ἄφησε ἀσυγκίνητο, στὴ φάση ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, τὸν Βοναπάρτη.

Ὁ Βοναπάρτης, λοιπόν, στίς 26 Μαΐου 1797 ἀφοῦ οὐσιαστικά ἔχει ἀναλάβει τὴν ἐξουσία τῆς Βενετίας, στέλνει γράμμα στὸ στρατηγὸ Gentili προετοιμάζοντάς τον γιὰ τὴν ἐπιχείρηση τῶν Ἰόνιων νησιῶν^{108α}: θ' ἀποτελοῦσαν τοὺς φυσικοὺς σταθμοὺς γιὰ τὸ δρόμο τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν Ἀνατολή¹⁰⁹. Ὁ ἴδιος, στίς 16 Αὐγούστου, γράφει πρὸς τὸ Διευθυντήριο: «Ἡ Κέρκυρα, Ζάκυνθος καὶ Κεφαλληνία, εἶναι δι' ἡμᾶς μᾶλλον διαφέρουσαι ἢ ἅπασα ὁμοῦ ἢ Ἰταλίαν»¹¹⁰. Ὅπως δὲποτε, βρισκόμαστε σὲ μιὰ κρίσιμη φάση τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, ποὺ θὰ ὀξυνθεῖ στὴ συνέχεια μὲ τὴν ἐκστρατεία στὴν Αἴγυπτο¹¹¹. Ἔτσι, μετὰ ἀπὸ μιὰ τυπικὴ συμφωνία μὲ τὴ Βενετία γιὰ συμπροστασία τῶν Ἰόνιων νησιῶν, ὁ «σύμμικτος στόλος» (Γάλλων καὶ Βενετῶν) μὲ ἀρχηγὸ τὸν Gentili ἀποβιβάζεται στὴν Κέρκυρα στίς 18/29 Ἰουνίου 1797¹¹². Τὴν ἐπομένῃ διαδίδονται οἱ προκηρύξεις τοῦ Gentili¹¹³ μὲ κηρύγματα γιὰ ἐλευθερία, ὑποσχέσεις, ποὺ ἀνταποκρίνονταν στίς συμβουλές, ποὺ ὁ Βοναπάρτης τοῦ εἶχε δώσει ἀναθέτοντάς του τὴν ἐπιχείρηση¹¹⁴.

108α. Erm. Lunzi, *Storia delle Isole Ionie*, ὁ.π., σ. 22.

109. Γιὰ τὴ σημασία τῆς καταλήψεως τῆς Ἐπτανήσου ἀπὸ τὸν Βοναπάρτη, βλ. Γ. Μαυρογιάννης, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων*, ὁ.π., σ. 64 - 67· J. Savant, *Napoléon et la libération de la Grèce*, "L' Hellénisme Contemporain" Δ', 1950, σ. 320 - 328.

110. Γ. Μαυρογιάννης, *Ἱστορία*, ὁ.π., σ. 64.

111. Ed. Driault, *Ἱστορία τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος*, (μετάφρ. Χαράλαμπος Ἀννίνου), Ἀθ. 1910, σ. 103-107· M.S. Anderson, *The Eastern Question*, ὁ.π., σ. 23 - 24.

112. Erm. Lunzi, *Storia delle Isole Ionie*, ὁ.π., σ. 38 - 40· Π. Χιώτης, *Σειρᾶς Ἱστορικῶν Ἀπομνημονευμάτων*, τ. Γ', Κέρκυρα 1863, σ. 572 ἐξ.

113. Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὁ.π., σ. 76 - 79.

114. Γράφοντας ὁ Βοναπάρτης στὸν Gentili, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκκίνηση τοῦ τελευταίου γιὰ τὴν Κέρκυρα, τοῦ συνιστοῦσε: "Vous ne manquerez pas, dans les différentes proclamations, que vous ferez, de parler de la Grèce, d' Athènes et de Sparte". βλ. A. Sorel, *L' Europe*, ὁ.π., τ. Ε' σ. 194· Κ.Θ. Δημαρᾶς, *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμός*, Ἀθ. 1977, σ. 57.

Ἐχοντας συμπληρώσει ὁ Βοναπάρτης τὸ πρῶτο βῆμα πρὸς τὴν Ἀνατολή, βρίσκεται ἔτοιμος νὰ δεχθεῖ καὶ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὰ μηνύματα τοῦ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο γιὰ ἐπανάσταση. Ἐτσι, οἱ Dimo καὶ Nicolò Stephanopoli ποὺ ἔχουν ξεκινήσει στὶς 2 Floréal an 5 (21 Ἀπριλίου 1797) ἀπὸ τὸ Παρίσι μὲ ἐντολὴ τοῦ Διευθυντηρίου γιὰ μιὰ ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ στὴν Ἀλβανία, τὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Ἑλλάδα¹¹⁵, γίνονται δεκτοὶ ἀπὸ τὸν Βοναπάρτη στὸ Μιλάνο στὶς 26 μὲ 29 Ἰουλίου τοῦ ἴδιου χρόνου. Τοὺς μιλάει μὲ ἐνθουσιώδη λόγια, κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Dimo Stephanopoli, γιὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς Μανιάτες, καὶ δίνει στὸν Dimo γράμμα μὲ ἡμερομηνία 30 Ἰουλίου 1797 (νέο ἡμερολόγιο) πρὸς τὸν ἀρχηγὸ «τοῦ ἐλεύθερου λαοῦ τῆς Μάνης»¹¹⁶. μὲ τὸ γράμμα αὐτὸ ἀπαντᾷ στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Πέτρου, γιὰ τοῦ Τζανέτμπεη Γρηγοράκη, ποὺ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1797 εἶχε πάει στὴν Τεργέστη ἐλπίζοντας νὰ συναντήσῃ τὸν Βοναπάρτη καὶ νὰ προκαλέσῃ ἐπέμβασή του γιὰ ἐπανάσταση τῆς Πελοποννήσου καὶ πρὸ παντὸς τῆς Μάνης. Ὅπως γνωρίζουμε ἡ συνάντησις αὐτὴ δὲν πραγματοποιήθηκε¹¹⁷.

115. *Voyage de Dimo Stephanopoli*, ὁ.π., τ. Α', σ. 2 - 3.

116. *Voyage*, ὁ.π., τ. Α', σ. 70 - 77. Πβ. Sp. Pappas, *La mission des Stephanopoli*, ὁ.π., σ. 150 - 153. Τὸ γράμμα τῆς 30 Ἰουλίου 1797 στὸ *Voyage*, ὁ.π., τ. Α', σ. 188.

117. *Voyage*, ὁ.π., τ. Α' σ. 184 - 186. Γιὰ τὸν ἀκριβῆ χρόνον μεταβάσεως τοῦ Πέτρου Γρηγοράκη στὴν Τεργέστη ὑπάρχει μιὰ σύγχυσις στὰ ὅσα ἔχουν γραφεῖ μέχρι τώρα γιὰ τὸ θέμα. Μία πηγὴ εἶναι τὸ «Voyage» τῶν Stephanopoli: ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν (σ. 184 - 186) συμπεραίνει κανεὶς ὅτι τὸ ταξίδι τοῦ Πέτρου Γρηγοράκη ἔγινε τὸ 1796. Οἱ Stephanopoli πηγαίνουν στὴ Μάνη τὸ 1797· στὴν πρώτη συνάντησιν τοῦ Dimo μὲ τὸν Πέτρο (σ. 184) «le Mainote, lui répondit que, frappé de la renommée de Buonaparte, son père l'avait envoyé, l'année dernière, à Milan, auprès de ce Général pour le féliciter, au nom des descendants de Sparte», ἀλλὰ ἀπέτυ-

χε νὰ τὸν συναντήσῃ λόγω ἀπουσίας τοῦ Βοναπάρτη. Ἀπαντώντας ὁ Dimo τοῦ λέει (σ. 185): «Quoi! s'écrit Dimo, c'est vous qui écrivites à Buonaparte cette lettre qu'il fit traduire du Grec en italien, et que j'ai lue imprimée à Milan! Vous êtes donc le fils du bey?». Σηριγμένοι στὴν ἀφήγησιν αὐτὴ οἱ L. Belloc, *Bonaparte*, ὁ.π., σ. 61 - 62· Eug. Yeméniz, *Le Magne et les Mainotes*, «Revue des Deux Mondes», 1 Μαρτίου 1865, σ. 37· Sp. Pappas, *La France et la Grèce à l'époque du Directoire*, ὁ.π., σ. 31, ἀναφέρουν ὅτι ὁ Πέτρος Γρηγοράκης πῆγε στὴν Ἰταλία τὸν Ἰούνιο 1796. Ἀλλὰ στὶς 5 Δεκεμβρίου 1797, ὁ ἴδιος φθάνει πάλι στὴν Ἀγκώνα σκοπεύοντας νὰ συναντήσῃ τὸν Βοναπάρτη· ἀποτυγχάνει, πάλι, γιατί αὐτὸς ἔχει ἤδη ἀναχωρήσει γιὰ τὴ Γαλλία. Ἐτσι τοῦ στέλνει γράμμα στὸ Παρίσι, μὲ ἡμερομηνία 1/12 Δεκεμβρίου 1797, καὶ σ' ἔνα σημείω τοῦ γράφει: «c'est moi qui

"Αλλωστε ὁ Βοναπάρτης στίς 28 Ἰουλίου 1797 ἀναγγέλλοντας στοὺς Διευθυντῆριο τὴν κατάληψη τῆς Κερκύρας ἔγραφε: "Le chef des Maniotes peuple vrai descendant des Spartiates et qui occupe la peninsule où est situé le Cap Matapan m'a envoyé un des principaux du pays pour marquer le désir qu'il avait de voir dans son port quelques vaisseaux français et d'être utile en quelque chose au grand peuple" καὶ προσέθετε, "On se souvient encore en Albanie et en Corse de Sparte. La Grèce pouvait peut-être renaître de ses cendres"¹¹⁸.

Τὸ γράμμα μεταφέρθηκε ἀπὸ τοὺς Stephanopoli στὴ Μάνη, ὅπου ἔγιναν δεκτοὶ μὲ ἐνθουσιασμό ἀπὸ τὸν Τζανέτμπη Γρηγοράκη, ποὺ, ἂν καὶ εἶχε παύσει νὰ εἶναι ἀρχηγὸς τῶν Μανιατῶν, διατηροῦσε τὸ κύρος του ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς¹¹⁹.

Ἀπὸ τὴ στάση, ποὺ κράτησε ὁ Βοναπάρτης, φαίνεται ἡ σημασία ποὺ ἔδινε πιά στὴν ἐπανάσταση τῆς Πελοποννήσου. "Αλλωστε στοὺς

dans le mois de Juin passé, me presentai au Consul de France à Trieste, qui vous donna sur cette circonstance des détails très étendus comme vous nous avait fait part". Τὸ γράμμα αὐτὸ διαβίβασε ὁ Βοναπάρτης στοὺς Διευθυντῆριο μὲ ἐκθέσῃ του στίς 17 Nivose an 5 (6 Ἰανουαρίου 1798), ὑπεθυμίζοντας ὅτι μερικὸς μῆνες πρὶν εἶχε στείλει στοὺς Μανιάτες δύο ἀπεσταλμένους (βλ. Sp. Pappas, *La mission*, ὅ.π., σ. 156 καὶ σημ. 1). Στὸ γράμμα του πρὸς τὸν Μπέη τῆς Μάνης (30 Ἰουλίου 1797), ὁ Βοναπάρτης γράφει: "Citoyen, j' ai reçu de Trieste une lettre dans laquelle vous me témoignez le désir d' être utile à la République Française..." (*Voyage*, τ. Α', σ. 188). "Ἐτσι, μᾶλλον, θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἡ πρώτη ἀποστολὴ τοῦ Γρηγοράκη ἔγινε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1797 καὶ μάλιστα στὴν Τεργέστη καὶ ὄχι στοὺς Μιλάνους (ἐσφαλμένα ὑποστηρίζει ὁ Κ. Κερόφιλος, *Napoléon et la Grèce*, "Études Franco - Grecques" 1919, σ.

155, ὅτι ἐπειδὴ δὲν συνάντησε ὁ Πέτρος τὸν Βοναπάρτη στὴν Τεργέστη "se borna à remettre [la lettre] au consul de France à Milan"). Ἡ δημοσίευση τοῦ γράμματος ἔγινε σὲ ἐφημερίδα τοῦ Μιλάνου, (ἀπαιτεῖται, ἀκόμη, μιὰ ἐρευνα γιὰ τὴν εὐρεση αὐτῆς τῆς δημοσιεύσεως στίς ἐκδιδόμενες τότε ἐκεῖ ἐφημερίδες), καὶ ὄχι στὴν Τεργέστη, γιατί ἡ τελευταία βρισκόταν ἀπλὸς τόπος ὑπὸ αὐστριακὴ κατοχὴ καί, φυσικά, ἡ τοπικὴ ἐφημερίδα "Osservatore Triestino" δὲν θὰ μπορούσε νὰ φιλοξενήσει τέτοιο κείμενο.

118. R. Peyre, *Bonaparte et les Stéphanopoli - Comnène*, ὅ.π., σ. 219. Sp. Pappas, *La mission*, ὅ.π., σ. 150.

119. Γιὰ τὸν Γρηγοράκη καὶ τὴν ἡγεμονία τῆς Μάνης βλ. Α. Γούδας, *Βίοι παράλληλοι*, τ. Η', Ἀθ. 1876, σ. 4 - 13. Α. Δασκαλάκης, *Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, (1453 - 1821)*, Ἀθ. 1923, σ. 196-215. Σ. Κουγέας, *Ἱστορικαὶ πηγὰὶ διὰ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Μάνης (1774-1821)*, «Πελοποννησιακά» Ε', 1962, σ. 61.

υπόμνημα, πού, μετά την επιστροφή του στο Παρίσι, υπέβαλε ο Dima Stephanopoli στον Βοναπάρτη και, συγκεκριμένα, στο Σχέδιο για την Πελοπόννησο τοῦ γράφει: "Citoyen Général, la conquête de la Grèce depend de la prise de la Morée", καὶ συνεχίζει νὰ τοῦ ἀπαριθμεῖ τὰ πλεονεκτήματα πού παρουσιάζει μιὰ τέτοια ἐπιχείρηση¹²⁰. Ἰδιαίτερη προσοχὴ θὰ δινόταν ἀργότερα καὶ ἀπὸ τοὺς γαλλικοὺς παράγοντες γιὰ τοὺς Μανιάτες συγκεκριμένα¹²¹. Τὸ ὅτι, ὅμως, ὁ Βοναπάρτης δὲν ἔδωσε συνέχεια οὔτε στὴ δεύτερη ἀποστολὴ τοῦ Πέτρου Γρηγοράκη τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1797 οὔτε στὴν προσπάθεια τοῦ Dima Stephanopoli θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὴν ἀλλαγὴ τῶν σχεδίων του ἢ μᾶλλον στὴν εὕρεση, στὸ μεταξύ, μετά την επιστροφή του στο Παρίσι, τέλη τοῦ 1797, ἄλλου εὐνοϊκώτερου δρόμου γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ ἀνατολικοῦ του προγράμματος. Καὶ ἐννοεῖται ἔτσι ἡ προετοιμασία γιὰ τὴν ἐκστρατεία στὴν Αἴγυπτο.

Τὰ στοιχεῖα, λοιπόν, πού μᾶς παρέχει ἡ ἔμμεση εἰδηση τοῦ κατασκοπευτικοῦ, θὰ λέγαμε, ἐγγράφου μας καὶ ἡ πρόθεση τῶν Μανιατῶν γιὰ ἐπανάσταση παρουσιάζουν κοινὸ σημεῖο σὲ ὅσα ἀφοροῦν μιὰ πελοποννησιακὴ ἐπανάσταση μὲ γαλλικὴ ὑποστήριξη· ἀντίθετα δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει ταύτιση μὲ τὴν πρόταση γιὰ προκαλὺψη τῆς ἐπιχειρήσεως μέσω καταλήψεως τῶν Ἰόνιων νησιῶν ἀπὸ τοὺς Γάλλους. Ἐπίσης δὲν παραδίδεται ἂν ὁ Γρηγοράκης ὑποσχέθηκε τὴ μελλοντικὴ παράδοση τῆς Πελοποννήσου στὸν Βοναπάρτη. Ἄλλο μὴ κοινὸ σημεῖο εἶναι ἡ στάση τοῦ Brechet. Ἐνῶ ἀπὸ τὴν ὑπόθεση Γρηγοράκη συμπεραίνουμε ὅτι τὸν δέχθηκε, πῆρε τὸ γράμμα καὶ μάλιστα διαβίβασε εἰδησὴ του στὸν Βοναπάρτη, ἀπέναντι στοὺς Ἀνδρέα καὶ Παλατῖνο, πού δὲν ἀναφέρονται σὰν κομιστὲς ἐπιστολῆς, κράτησε, στὴν ἀρχή, μᾶλλον ἀδιάφορη στάση. Ἴσως ἡ προσπάθειά τους νὰ ἀκολουθῆσε χρονικὰ, καὶ μάλιστα σὲ πολὺ μικρὸ διάστημα, ἐκείνη τοῦ Πέτρου Γρηγοράκη· μόνο μετὰ ἀπὸ ἐπίμονη πίεσή τους λέγεται ὅτι ὁ Brechet τοὺς ἔδωσε μιὰ ἐπιστολή, πού τὸ περιεχόμενό της δὲν μᾶς παραδίδεται, γιὰ νὰ ἀπευθυνθοῦν οἱ ἴδιοι στὸν Βοναπάρτη. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ πληροφορία εἶναι μᾶλλον ὑπερβολικὴ, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας μάλιστα τὴν κάπως περιθωριακὴ στάση πού κράτησε ἀργότερα ὁ Brechet στὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα. Ἐτσι μιὰ πιθανὴ ὑπόθεση τὸ μικρὸ ὄνομα τοῦ Πελοποννήσιου νὰ μὴν ἀνταποκρί-

120. *Voyage en Grèce*, τ. Β', σ. 168.

121. Ἀπὸ τὸν J. Savant, *Napoléon et la libération*, ὁ.π., σ. 322, δημοσι-

εύεται ἀπόσπασμα γράμματος τοῦ Chabot πρὸς Βοναπάρτη 7 Ἰουλίου 1798, στὸ ὁποῖο τονίζεται ἡ ἀφοσίωση τῶν Μανιατῶν πρὸς τὴ Γαλλία.

νεταί στην πραγματικότητα δὲν μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα.

Ἐκεῖνο ποὺ ξενίζει περισσότερο εἶναι ἡ ἡμερομηνία τοῦ ἐγγράφου (5 Ἰουλίου 1797, ν. ἡμερ.) σὲ συσχετισμὸ μὲ τὴν πρόταση καταλήψεως τῶν Ἰόνιων νησιῶν: ὁ Gentili εἶχε ἤδη ἀποβιβαστεῖ στὴν Κέρκυρα στὶς 18 / 29 Ἰουνίου. Ἡ ὅλη ἐπιχείρηση μπορεῖ νὰ μὴν παρουσιάσθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σὰν σαφὴς κατάκτηση, ἀλλὰ οἱ προκηρύξεις δὲν ἄφηναν ἀμφιβολίες γιὰ τὴν οὐσία. Ἔτσι θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε ἡ ὅτι ἡ εἶδηση δὲν εἶχε προφθάσει νὰ γίνεῖ γνωστὴ στὴν Τεργέστη μέχρι τὶς 4 Ἰουλίου τουλάχιστον¹²² ἢ ὅτι ἡ ἐμφάνιση τῶν δύο Ἑλλήνων στὸν Brechet θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ λίγο νωρίτερα ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία τοῦ ἐγγράφου.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἔχουμε καὶ τὴν προσπάθεια τοῦ Ρήγα νὰ ἔρθει σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν Βοναπάρτη μέσω τοῦ Γάλλου προξένου στὴν Τεργέστη. Ἀπὸ τὴν ἀνάκρισή του μαθαίνουμε¹²³ ὅτι τὸν Ἰούλιο 1797, ἀφοῦ πληροφορήθηκε τὴν προκήρυξη (τοῦ Gentili), ἔστειλε στὸν Κορωνιὸ στὴν Τεργέστη¹²⁴ ὑπόμνημα, (κατὰ τὴν ἀνάκριση βρέθηκε στὰ χερτὰ τοῦ Κορωνιοῦ, ἀλλὰ, δυστυχῶς, δὲν σώθηκε μέχρι σήμερα), ἀπευθυνόμενο στὸν Brechet μὲ τὴν παράκληση νὰ μεσολαβήσει στὸν Βοναπάρτη γιὰ βοήθεια πρὸς ἀπελευθέρωση τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὶς καταθέσεις τῶν ἀνακρινομένων ὁ Κορωνιὸς δὲν ἔδωσε τὸ γράμμα στὸν Brechet¹²⁵. Ἡ αἰτία εἶναι ἄγνωστη. Βέβαιον, πάντως, εἶναι ὅτι ἡ ἐπιστολὴ γράφθηκε τὸν Ἰούλιο 1797. Βρισκόμαστε δηλαδὴ στὶς ἴδιες περίπου μέρες μὲ τὴν ἀποτυχία, οὐσιαστικά, τῆς πρωτοβουλίας τοῦ Ἀνδρέα καὶ τοῦ Παλατίνου. Θυμίζω τὴ μαρτυρία τοῦ Περραιβοῦ, ποὺ σημειώθηκε πρὸ πάντων, σχετικὰ

122. Στὴν ἀνάκριση τοῦ Κορωνιοῦ (Legrand - Λάμπρος, ὁ.π., σ. 98(99), 108 (109)) ἀναφέρεται πὼς ὁ Κορωνιὸς ὁμολογεῖ ὅτι ἀντέγραψε μιὰ προκήρυξη τοῦ Gentili, ἡ ὁποία ἔφθασε ἀπὸ τὴ Βενετία στὴν Τεργέστη, καὶ τὴν ἔστειλε στὸν κύκλον τοῦ Ρήγα στὴ Βιέννη. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀντιγραφή ἔγινε στὶς ἀρχὲς Ἰουλίου 1797. Πβ. Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὁ.π., σ. 77.

123. Legrand - Λάμπρος, ὁ.π., σ. 64(65) - 66(67), 88(89) - 90(91). Κ. Ἀμαντος, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα*, ὁ.π., σ. 155, 181. Πβ. Α. Βρανούσης, *Ρή-*

γας, ὁ.π., σ. 75 - 76, 88 - 89.

124. Ὁ Κορωνιὸς ὑπῆρξε στενὸς συνεργάτης καὶ στὶς ἐκδοτικὲς προσπάθειες τοῦ Ρήγα. Μετάφρασή του τοῦ «Πρώτου Ναύτη» τοῦ Gessner περιέλαβε ὁ Ρήγας στὸν *Ἡθικὸ Τρίποδα*. Πβ. Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὁ.π., σ. 87 - 88.

125. Ὑπάρχει ἡ γνώμη (βλ. Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὁ.π., σ. 89, σημ. 1) ὅτι δὲν εἶναι ἀτράνταχτα πιστευτὸ ὅτι ὁ Κορωνιὸς δὲν παρέδωσε τὴν ἐπιστολή, μπορεῖ, ἴσως, νὰ ἔδωσε ἀντίγραφό της.

μέ τη μετάβασή του στον Brechet με τη συνοδεία του Γαβριήλ Παλατίνου, αδελφού του Γεωργίου. Φυσικά, δεν είμασταν σε θέση να γνωρίζουμε τις προσωπικές σχέσεις Περραιβοῦ - Παλατίνου. Μήπως θά ἦταν πολὺ τολμηρὸ ἂν ὑποθέταμε ὅτι οἱ Παλατίνοι βρίσκονταν μέσα στὸν κύκλο, ἂν ὄχι τῶν πιστῶν ὁπαδῶν τοῦ Ρήγα, τουλάχιστον στὸ περιβάλλον τους; Ἄλλωστε, προκειμένου γιὰ τὸν Γεώργιο Παλατῖνο, ἡ εἰκόνα καὶ ἡ δραστηριότητά του, ὅπως μᾶς δίνεται στὰ χρόνια 1795-1797, δικαιολογεῖ μιὰ ἐπαφή με τὸν ἐπαναστατικὸ κύκλο τῆς ἐποχῆς. Μήπως, λοιπόν, ἡ ἀνακοίνωση τῆς εἰδήσεως τῆς πρόσφατης ἀποτυχίας τους ἐπέτεινε τὴ διστακτικότητα τοῦ Κορωνιοῦ; Δεδομένου, μάλιστα, ὅτι καὶ τὸ ἐπαναστατικὸ σχέδιο τοῦ Ρήγα, ὅπως ἔμμεσα γίνεται γνωστὸ ἀπὸ τὶς ἀνακρίσεις¹²⁶, προέβλεπε ἑναρξὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴ Μάνη καὶ στὴ συνέχεια ἐπέκτασέ της στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα.

Ἀλλά, ὅπωςδήποτε, τίποτε δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἐξακριβωμένο γι' αὐτὴ τὴν κίνηση. Βέβαια ὁ Pittoni συνέστησε νὰ ἀνακοινωθεῖ στὸ Ὑπουργεῖο Ἀστυνομίας στὴ Βιέννη¹²⁷, ἀλλὰ δὲν κατόρθωσα νὰ διαπιστώσω, ἂν ἡ ὑπόθεση εἶχε συνέχεια. Αὐτὸ πάντως ποὺ εἶναι σημαντικὸ, ὅπως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τονίσθηκε, εἶναι ὁ ἀναβρασμὸς ποὺ παρατηρεῖται στὴν Τεργέστη αὐτὴν τὴν ἐποχὴ, τόσο ἀπὸ Ἑλληνες, ἐμπόρους κυρίως, μόνιμους κατοίκους της, ὁπαδοὺς τοῦ Ρήγα καὶ ἐπηρεασμένους ἀπὸ τὶς γαλλικὲς ἰδέες, ὅσο καὶ ἀπὸ προσωρινὰ προσεγγίζοντες τὸ λιμάνι, με σχέδια γιὰ ἐπανάσταση. Θὰ μπορούσε νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι, ὅπως καὶ στοὺς δύο ρωσοτουρκικοὺς ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' πολέμους ἢ ἀργότερα κατὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ἔτσι καὶ τώρα ἡ Τεργέστη ἀποτέλεσε τὸ κέντρο γιὰ τὴ διάδοση ἐπαναστατικῶν μηνυμάτων ἢ τὸ περιβάλλον γιὰ τὴν ἐνσάρκωση τῶν ἀπελευθερωτικῶν πόθων.

Ὅλγα Κατσιαροδῆ

126. Legrand - Λάμπρος, ὁ.π., σ. 8(9) - 10(11), 70(71).

127. Συνιστᾷ νὰ ἀνακοινωθεῖ "ὁ al Conte di Merteer Membro al Congresso d'Italia [ὁ] al Ministero in

Vienna" Μὲ τὸ "Ministero" ἔννοεῖ τὸ Ὑπουργεῖο Ἀστυνομίας στὴ Βιέννη· ὑπουργὸς ἦταν ὁ Pergen. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν πέτυχα νὰ ταυτίσω τὸν Conte di Merteer.